

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Ref

Statens
offentliga
utredningar

1970: 35

Justitie-
departementet

Hemförsäljning

Rätt att frånträda hemförsäljnings- och
abonnemangsavtal

SOU

Betänkande avgivet av sakkunniga för utredning
av fråga om rätt att frånträda avtal
Stockholm 1970

Statens offentliga utredningar 1970

Kronologisk förteckning

1. Barns utemiljö. Tryckeribolaget. C.
2. Om stat och kyrka. Beckman. U.
3. Balanserad regional utveckling. Esselte. In.
4. Reformerad lärarutbildning. Svenska Reproduktions AB. U.
5. Statligt stöd till fiskehamnar. Esselte. Jo.
6. Ny livsmedelsstadga m.m. Del I. Förslag och motiv. Tryckeribolaget. S.
7. Ny livsmedelsstadga m.m. Del II. Bilagor. Tryckeribolaget. S.
8. Yrkesteknisk högskoleutbildning. Svenska Reproduktions AB. U.
9. Snöskotern-fordonet och föraren. Esselte. K.
10. Fria läromedel. Beckman. U.
11. Folk tandvårdens utbyggande och reglering. Beckman. S.
12. Värnpliktsjämsgöringens civila meritvärde. Esselte. Fö.
13. Sveriges energiförsörjning. Energipolitik och organisation. Svenska Reproduktions AB. I.
14. Urbaniseringen i Sverige. Bilagedel I till Balanserad regional utveckling. Esselte. In.
15. Regionalekonomisk utveckling. Bilagedel II till Balanserad regional utveckling. Esselte. In.
16. Riksdagsgrupperna • Regeringsbildningen. Norstedt & Söner. Ju.
17. Ersättare för riksdagsledamöterna. Esselte. Ju.
18. Upphandling av byggnader. Del 2. Administrationen. Beckman. Fi.
19. Svensk FN-lag. Esselte. Ju.
20. Behörighet, meritvärdering, studieprognos. Specialundersökningar av kompetensfrågor. Esselte. U. (Utkommer senare.)
21. Vägar till högre utbildning. Esselte. U. (Utkommer senare.)
22. Pedagogisk utbildning och forskning. Berlingska Boktryckeriet, Lund. U.
23. Understödsföreningar. Svenska Reproduktions AB. Fi.
24. Rationell bensinhandel. Esselte. H.
25. Aspirationer, möjligheter och skattemoral. Göteborgs Offsettryckeri AB, Surte. Fi.
26. Körkort och körkortsregistrering. Norstedt & Söner. K.
27. Allmänna val på våren ? Norstedt & Söner. Ju.
28. Tjänstgöringsbetyg. Norstedt & Söner. Fi.
29. Decentralisering av statlig verksamhet. Esselte. Fi.
30. Stordriftsfördelar inom industriproduktionen. Esselte. Fi.
31. Militära straff och disciplinmedel. Esselte. Ju.
32. Polisen i samhället. Esselte. Ju.
33. Medel för styrning av byggnadsverksamheten. Norstedt & Söner. In.
34. Svenska folkets inkomster. Esselte. In (Utkommer senare.)
35. Hemförsäljning. Göteborgs Offsettryckeri AB, Surte. Ju.

Statens offentliga utredningar

1970:35

Justitiedepartementet

Hemförsäljning

Rätt att frånträda hemförsäljnings-
och abonnemangsavtal

Betänkande avgivet av sakkunniga för utredning
av fråga om rätt att frånträda avtal

Stockholm 1970

Innehåll

<i>Skrivelse till Statsrådet och chefen för justitiedepartementet</i>	
<i>Förslag till lag om hemförsäljning m.m.</i>	
Kapitel 1 <i>Inledning</i>	9
1.1 Direktiven för de sakkunniga	9
1.2 Sakkunniguppdragets utförande	9
Kapitel 2 <i>Gällande rätt</i>	11
2.1 Sverige	11
2.2 Övriga nordiska länder	18
2.3 Utländsk rätt	18
Kapitel 3 <i>Tidigare reformförslag m.m.</i>	21
Kapitel 4 <i>Allmänna överväganden</i>	24
4.1 Behovet och lämpligheten av lagstiftning	24
4.2 Näringsrättslig eller civilrättslig reglering	27
4.3 Huvudgrunderna för lagstiftningen	29
4.3.1 Tillämpningsområdet	29
4.3.2 Den rättstekniska metoden	32
4.3.3 Undantag för kontantköp m.m.	36
4.3.4 "Sidolöpare"	37
4.3.5 Verkan av frånträdande	40
4.3.6 Tvingande eller dispositiv reglering	42
Kapitel 5 <i>Förslag till lag om hemförsäljning m.m.</i>	44
5.1 De enskilda bestämmelserna	44
1 §	44
2 §	47
3 §	48
4 §	49
5 §	52
6 §	54
7 §	56
5.2 Ikraftträdande m.m.	56
5.3 Förhållandet till annan lagstiftning	56
BILAGOR:	
1. Konsumtionskreditutredningens förslag till lag om rätt att frånträda avtal i vissa fall.	
2. Förslag till formulär till underrättelse enligt 2 § förslaget till lag om hemförsäljning m.m.	

Till Herr Statsrådet och Chefen för justitiedepartementet

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 16 februari 1968 tillkallade dåvarande chefen för justitiedepartementet genom beslut samma dag dåvarande rättschefen i departementet hovrättsrådet Carl Lidbom och hovrättsassessorn Allan Ekström att som sakkunniga följa ett i Danmark och Norge pågående lagstiftningsarbete, innefattande fråga om köpares rätt att i visst fall frånträda avtal och att överväga, om anledning föreligger att föreslå ändringar i den svenska lagstiftningen. I Finland har utsetts en sakkunnig med motsvarande uppdrag.

Sedan Lidbom den 14 oktober 1969 utnämnts till statsråd, förordnade chefen för justitiedepartementet, med entledigande av Lidbom, rättschefen i departementet hovrättsrådet Ulf K. Nordenson att vara sakkunnig i Lidboms ställe.

Till fullgörande av uppdraget har de sakkunniga deltagit i överläggningar med de sakkunniga i Danmark, Finland och Norge vid fyra tillfällen, nämligen i Köpenhamn den 22 november 1968, i Oslo den 8 maj 1969, i Stockholm den 3 november 1969 och i Köpenhamn den 5 mars 1970. De sakkunniga har därjämte vid ett tillfälle hållit överläggningar med företrädare för näringslivet och olika organ eller organisationer som företräder konsumentintressen.

Sedan de sakkunniga nu slutfört sitt uppdrag, överlämnas härmed vördsamt betänkande med förslag till lag om hemförsäljning m.m.

Stockholm den 18 juni 1970.

Ulf K. Nordenson

Allan Ekström

Förslag till Lag om hemförsäljning m.m.

1 §.

Denna lag äger tillämpning på yrkesmässig försäljning av gods, under förutsättning att köparen avgivit anbud eller antagande svar på anbud i sin egen eller annans bostad, där han uppsökts av eller eljest sammanträffat med säljaren eller dennes ombud, och att godset är avsett huvudsakligen för privat bruk (hemförsäljning).

Lagen gäller under motsvarande förutsättningar även när anbud eller svar på anbud avser avtal varigenom ena parten åtager sig att mot vederlag fortlöpande tillhandagå andra parten med underhåll, tillsyn, undervisning eller andra liknande tjänster (abonnemangsavtal).

2 §.

Köparen blir bunden av sitt anbud eller svar endast om säljaren eller dennes ombud vid sammanträffandet med köparen överlämnar en särskild handling, varigenom köparen erinras om sina rättigheter enligt denna lag.

Konungen fastställer formulär till handling som avses i första stycket.

3 §.

Köparen äger frånträda sitt anbud eller svar genom att lämna säljaren skriftligt meddelande härom inom en vecka, räknat från dagen för sammanträffandet med säljaren eller dennes ombud.

4 §.

Vad i 2 och 3 §§ sägs gäller icke vid hemförsäljning, om köparen i samband med att han avgav sitt anbud eller svar kontant erlade hela köpeskillingen eller, i fall då denna överstiger etthundra kronor, ett belopp motsvarande minst tjugofem procent av köpeskillingen och ej understigande etthundra kronor. I kontantinsats inräknas icke belopp som köparen kan ha erhållit såsom lån av säljaren eller genom dennes förmedling. Som kontant betalning räknas även överlämnande av check.

5 §.

Är säljarens erbjudande till köparen att anse endast som uppfordran att avge anbud eller är köparens svar på säljarens anbud på grund av tillägg, inskränkning eller förbehåll att anse som avslag i förening med nytt anbud, åligger det säljaren, om han icke vill antaga köparens anbud, att ge köparen meddelande därom utan oskäligt uppehåll efter det anbudet avgavs. Underlåter säljaren det, anses avtal ha kommit till stånd i enlighet med köparens anbud, såvida icke köparen insett eller bort inse att säljaren ej avsett att antaga anbudet.

Har ombud för säljaren vid sammanträffandet med köparen lämnat utfästelse om särskild förmån utan att vara behörig därtill, skall utfästelsen anses ingå i köparens anbud eller svar.

6 §.

Har köparen mottagit godset eller del därav, är hans rätt att frånträda sitt anbud eller svar beroende av att han kan hålla säljaren godset tillhanda och att detta därvid är i väsentligen oförändrat och oförminskat skick.

Iakttaget köparen vad nu sagts åligger det säljaren att inom skälig tid avhämta godset hos köparen och därvid återbetala vad han kan ha uppburit av köpeskillingen. Köparen har rätt att hålla godset inne till dess säljaren fullgjort sin betalningsskyldighet. Underlåter säljaren att

inom skälig tid avhämta godset, står säljaren därefter faran för att godset förstöres, försämrans eller minskas.

Återgår abonnemangsavtal, skall den omständigheten att säljaren hunnit utföra viss del av sitt åtagande icke befria honom från skyldigheten att betala åter vad han uppburit.

7 §.

Villkor, varigenom köparens rättigheter enligt denna lag inskränkes, är ogiltigt.

I fråga om meddelanden som avses i 3 § och 5 § första stycket tillämpas 40 § första stycket lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971.

1 Inledning

1.1 *Direktiven för de sakkunniga*

I anförande till statsrådsprotokollet den 16 februari 1968 yttrade statsrådet och chefen för justitiedepartementet.

Konsumtionskreditutredningen har i betänkandet Konsumtionskrediter i Sverige (SOU 1966:42) bl.a. lagt fram förslag till lag om rätt att frånträda avtal i vissa fall. Förslaget har remissbehandlats. Därvid har från flera håll hävdats att frågan kräver ytterligare utredning.

Nordiska rådet har i rekommendationen 1967:15 hemställt till de nordiska ländernas regeringar att undersöka behovet av och överväga innehålllet i en skyddsregel särskilt för sådana fall då avtal träffas eller beställning sker vid den ena partens besök utan anmodan i den andra partens bostad eller på därmed jämförlig plats.

I Danmark och Norge har tillsatts kommittéer för att utreda den fråga som rekommendationen avser. Vid möte i Stockholm den 24 och 25 oktober 1967 enades justitieministrarna om att Finland och Sverige skulle delta i utredningsarbetet genom observatörer.

De sakkunniga skall följa de danska och norska kommittéernas arbete. De skall vidare på grundval härav och av konsumtionskreditutredningens förslag jämte däröver avgivna remissyttranden överväga, om det finns anledning att föreslå ändringar i den svenska lagstiftningen.

1.2 *Sakkunniguppdragets utförande*

Vi har till en början koncentrerat vårt arbete på en undersökning av frågan om det på det aktuella området finns ett så starkt behov av åtgärder till skydd för konsumenter eller

andra som ingår avtal i sin bostad eller på därmed jämförlig plats att det motiverar särskild lagstiftning av näringsrättslig eller civilrättslig art.

För att bilda oss en bättre uppfattning om räckvidden av hithörande problem och om dessas praktiska och ekonomiska betydelse har vi hos statens pris- och kartellnämnd hemställt att nämnden måtte utföra en inventering av förekomsten av kontraktsbunden hemförsäljning. Avsikten med denna inventering har varit att uppspara företag som ägnar sig åt s.k. hemförsäljning och att registrera dessa. Inventeringen har därefter kompletterats med en postenkät som har syftat till en beskrivning av hur hemförsäljningen går till och att få företagens synpunkter på denna försäljningsform. Undersökningen har inte avsett någon totalinventering av området.

Resultatet av pris- och kartellnämndens undersökning föreligger i en i december 1969 dagtecknad stencilerad rapport med titeln "Kontraktsbunden hemförsäljning – en översikt" (Dnr IV:8/69). Rapporten är uppdelad i fem avsnitt under rubrikerna "1. Allmänt", "2. Sammanfattning av resultaten", "3. Redogörelse för postenkäten" och "4. Exempel på försäljningsmetoder" samt "5. Direktförsäljningsföretagens förening". Till rapporten har fogats fem bilagor, vilka upptar förteckning över företag vilkas svar beaktats i postenkäten (bil. 1), använda fråge-

formulär (2), exempel på benämning av hemförsäljare (3), exempel på intervjuformulär som används av hemförsäljningsföretag (4) samt diverse tidningsurklipp (5).

Pris- och kartellnämndens rapport har i sin helhet publicerats i nr 3 för år 1970 av nämndens publikation "Pris- och kartellfrågor". Vi har därför inte funnit anledning att här återge rapporten.

Våra överväganden på grundval av konsumtionskreditutredningens betänkande och remissyttrandena över detta, pris- och kartellnämndens rapport samt det utredningsmaterial i övrigt som stått till vårt förfogande har avsett *dels* frågan om behovet och lämpligheten av lagstiftning på förevarande område, *dels* — i händelse en legislativ reglering befinner sig behövlig och lämplig — frågan om en lösning bör sökas inom ramen för en näringsrättslig eller en civilrättslig reglering, *dels* frågan om formerna för en eventuell lagstiftning i ämnet, *dels* spörsmålet om den närmare avgränsningen och utformningen av en sådan lagstiftning.

Sakkunniguppdraget berör ett stort antal rättsliga problem av båda näringsrättslig och civilrättslig natur. För ett ställningstagande till de nyss angivna frågorna är det av betydelse att ha kunskap om det nu rådande rättstillståndet såvitt gäller de närings- och civilrättsliga regler som direkt eller indirekt berör avtal av det slag som avses med uppdraget. Hithörande problem har framför allt under senare år aktualiserats i flera främmande länder och har på åtskilliga håll i utlandet föranlett särskild lagstiftning. En närmare kännedom om innehållet i sådan utländsk lagstiftning är självfallet ägnad att underlätta ställningstagandet i de aktuella frågorna. I det följande lämnas därför inledningsvis en koncentrerad redogörelse för gällande rätt i Sverige och övriga nordiska länder samt för speciallagstiftningen om hemförsäljning m.m. i vissa utländska rättssystem. Härfter redovisas i två huvudavsnitt våra allmänna överväganden samt specialmotivering till det av oss upprättade förslaget till lag om hemförsäljning m.m.

Överläggningarna med de sakkunniga från övriga nordiska länder har avslutats. Enighet har nåtts mellan de finska, norska och svenska sakkunniga om huvudgrunderna för en lagstiftning om hemförsäljning. Den danska utredningen har stannat för att i första hand förorda att någon lagstiftning av detta slag inte genomförs i Danmark. För det fall att de danska statsmakterna skulle finna en lagstiftning önskvärd förordar emellertid utredningen, att lagstiftningen utformas i huvudsak enligt de principer som ligger till grund för de övriga ländernas sakkunnigförslag. Slutgiltigt utformade lagförslag föreligger emellertid ännu inte i något av de övriga nordiska länderna, och vi har i det läget avstått från att i vårt betänkande återge danska, finska eller norska lagtexter.

2.1 Sverige

Vår allmänna *näringslagstiftning* bygger på grundsatsen om en i princip oinskränkt rätt för svensk medborgare att driva näring. Sedan 1864 års förordning om utvidgad näringsfrihet upphävts genom lag (1968:552) saknas uttryckliga författningsbestämmelser om denna allmänna näringsfrihet. Däremot finns för vissa näringsgrenar särskilda föreskrifter om inskränkningar i näringsfriheten, mestadels i den formen att rätten att idka viss näring är underkastad tillståndsprövning och kan förknippas med speciella villkor. I detta sammanhang synes endast vissa bestämmelser i lagen (1948:433) om försäkringsrörelse samt bestämmelserna i förordningen (1968:564) om tillfällig handel vara av intresse.

Enligt 302 § lagen om försäkringsrörelse åligger det försäkringsbolags styrelse och verkställande direktör att övervaka att anskaffning av ansökningar om försäkring hos bolaget sker på sätt som överensstämmer med god försäkrings sed. Kungl. Maj:t kan enligt samma lagrum meddela närmare bestämmelser angående anskaffningsverksamheten och kan därvid också förordna att frågor om denna verksamhet skall handläggas av en av Kungl. Maj:t utsedd nämnd. Med stöd av dessa bestämmelser kan från det allmännas sida utövas kontroll av bl.a. sådan anskaffningsverksamhet som sker genom att

ombud för försäkringsbolagen uppsöker presumtiva försäkringstagare i deras hem eller på annan jämförlig plats och därvid tar upp anbud om ingående av försäkringsavtal.

Förordningen (1968:564) om tillfällig handel innehåller bl.a. föreskrift om att tillfällig handel får drivas endast efter särskilt tillstånd. Med tillfällig handel förstås enligt förordningen att någon yrkesmässigt salubjuder medförda varor på ett av honom tillfälligt begagnat försäljningsställe eller under kringförelse (1 § första stycket). Vissa former av hemförsäljning är således underkastad tillståndstvång och därmed viss kontroll från det allmännas sida. Enligt 1 § andra stycket anses dock inte som tillfällig handel kringförings- eller utomhushandel, vilken utgör ett led i en eljest på stadigvarande driftsställe bedriven rörelse och avser sådana varor som regelmässigt saluförs eller framställs där. Eftersom praktiskt taget all hemförsäljning i vårt land ingår som ett led i en rörelse, vilken vederbörande företag driver på stadigvarande driftsställe, där de genom hemförsäljning avyttrade varorna regelmässigt saluförs eller framställs, råder i praktiken nära nog fullständig näringsfrihet för svenska medborgare i fråga om hemförsäljning.

I fråga om utländsk medborgares och utländskt företags rätt att driva näring i Sverige finns särskilda bestämmelser i lagen (1968:555) om rätt för utlänning och

utländskt företag att idka näring här i riket. Som huvudregel gäller, att utlänning, som inte har bosättningsstillstånd, samt utländskt företag får driva näring i Sverige endast med tillstånd av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. Någon närmare redogörelse för lagens innehåll i övrigt torde inte vara behövlig i detta sammanhang.

Frågan om en särreglering beträffande sådana avtal som avses med sakkunniguppdraget aktualiserar ett flertal *civilrättsliga regler* angående avtals uppkomst, innehåll, giltighet och rättsverkningar. Här kommer ett stort antal delvis omfattande förmögenhetsrättsliga lagar i blickfältet. Det finns i svensk rätt inte f.n. några särbestämmelser rörande hemförsäljningsavtal eller andra avtal som ingås under liknande betingelser. Avtal av detta slag är sålunda underkastade allmänna avtalsrättsliga regler och de övriga förmögenhetsrättsliga regler som gäller för de olika avtalstyper som här är aktuella. Av praktisk betydelse är främst lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (avtalslagen), lagen (1905:38 s. 1) om köp och byte av lös egendom (köplagen), lagen (1915:219) om avbetalningsköp (avbetalningsköplagen) samt vissa bestämmelser i lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande (kommissionslagen).

Det har inte synts oss erforderligt — och skulle dessutom här föra för långt — att lämna en fullständig redogörelse för innehållet i all den förmögenhetsrättsliga lagstiftning som på ett eller annat sätt kan komma att bli tillämplig på hemförsäljningsavtal och liknande avtal. Den följande framställningen syftar endast till att ge en summarisk översikt av de grundläggande avtals- och köprättsliga regler som är av särskild betydelse för våra fortsatta överväganden och av vissa bestämmelser i kommissionslagen som har avseende på avtal som ingås under medverkan av handelsagent eller handelsresande.

Grundläggande bestämmelser om *slutande av avtal* finns i 1 kap. (1 — 9 §§) avtalslagen. De innebär i huvudsak följande.

För att ett avtal skall komma till stånd krävs i princip att den ena parten avger ett anbud och att den andra parten antar anbudet; antagande svar på anbud kallas accept. Avtal uppkommer sålunda i princip genom ett utbyte av sammanstående viljeförklaringar. Om man bortser från undantag som saknar intresse i detta sammanhang, är såväl anbud som accept bindande för den som har företagit en sådan rättshandling. Bakom denna reglering ligger tanken att den som har mottagit ett anbud skall kunna förlita sig på anbudet och kunna underkasta det en allvarlig prövning utan att riskera att motparten plötsligt återkallar anbudet och att tillit skall kunna fästas också vid en accept.¹ Ett anbud är i enlighet med detta synsätt oåterkalleligt under den tid som går åt för anbudstagarens prövning av anbudet. Denna tid brukar kallas acceptfrist. Fristens längd växlar från fall till fall. I fråga om muntligt anbud gäller emellertid enligt uttrycklig föreskrift att det måste antagas genast för att binda anbudsgivaren.

En anbudsgivare kan genom att i anbudet avge en uttrycklig förklaring om att han inte vill vara bunden av detta undgå att bli bunden som anbudsgivare. I 9 § avtalslagen föreskrivs att om någon i meddelande, som eljest skulle vara att anse som anbud, har använt orden "utan förbindelse", "utan obligo" eller liknande uttryck, meddelandet anses endast som en uppfordran att avge anbud av det innehåll meddelandet ger vid handen. Inkommer ett sådant anbud inom rimlig tid därefter från någon som på detta sätt har blivit uppfordrad att avge anbud och måste mottagaren inse att anbudet har framkallats genom hans uppfordran, åligger det honom, om han inte vill anta anbudet, att utan oskäligt uppehåll ge meddelande därom till anbudsgivaren. Underlåter han att ge sådant meddelande skall han anses ha antagit

¹ Som jämförelse kan nämnas att enligt anglo-amerikansk rätt ett anbud ("offer") i princip är återkalleligt. Samma ståndpunkt intar 1964 års Haagkonvention rörande en uniform avtalslag (Uniform law on the formation of contracts for the international sale of goods) art. 5.

anbudet.² Genom att på detta sätt knyta en reservation till sitt anbud kan en part sålunda flytta över själva anbudsgivandet till motparten. I gengäld blir han bunden av motpartens svarsanbud även om han inte uttryckligen antar detta. Hans passivitet tillägs med andra ord samma rättsverkan som en uttrycklig accept. Enligt vissa uttalanden i doktrinen³ är 9 § avtalslagen tillämplig i fall då en säljare i sitt anbud infogar ett förbehåll om att avtalet för att bli gällande skall bekräftas av honom efter det han mottagit köparens accept ("accept av accepten"). Ett sådant förbehåll anses enligt denna uppfattning med andra ord ha till följd att säljarens anbud rättsligt sett får karaktären av endast en uppfordran att avge anbud. Detta förfarande praktiseras i stor utsträckning, inte minst vid hemförsäljning. För den enskilde köparen blir konsekvensen av en tillämpning av 9 § avtalslagen i dessa fall att hans svar på säljarens anbud, vilket från köparens synpunkt normalt framstår som en accept, rättsligt sett blir att bedöma endast som ett anbud.

Det rättstillstånd som sålunda anses härflyta ur 9 § avtalslagen kan vara till nackdel för köparen på grund av de möjligheter säljaren anses ha att besvara köparens anbud genom en s.k. oren accept. I det föregående har framhållits att ett avtal i princip kommer till stånd endast under förutsättning att parterna har avgett sammanstående viljeförklaringar, d.v.s. att ett anbud accepteras utan tillägg eller inskränkningar. Normalt är det också så att ett anbud förfaller, om det avslås eller om motparten förser sitt svar med tillägg, inskränkning eller förbehåll (5 § och 6 § första stycket avtalslagen). Om en accept utformas så att den inte stämmer överens med anbudet, brukar accepten kallas "oren". En oren accept är enligt 6 § första stycket avtalslagen i princip att anse som ett nytt anbud, vilket det ankommer på mottagaren — dvs. den ursprunglige anbudsgivaren — att på vanligt sätt pröva i egenskap av anbudstagare och att antaga eller förkasta. Vill han inte antaga den orena accepten, förfaller det hela — avtalsslutet strandar på

grund av s.k. dissens. Under vissa omständigheter kan emellertid avtal komma till stånd, trots att accepten är oren och att den inte antages i sitt "orena" skick av den ursprungliga anbudsgivaren. Så blir enligt 6 § andra stycket avtalslagen fallet, om "den som avgav svaret anser det överensstämma med anbudet och mottagaren måste inse detta". I ett sådant fall blir den orena accepten bestämmande för avtalet, såvida inte motparten (den ursprunglige anbudsgivaren) reagerar genom att utan oskäligt uppehåll ge meddelande om att han inte vill godtaga svaret. Om den ursprunglige anbudsgivaren förhåller sig passiv blir han sålunda bunden av något som han varken menat eller förklarat.⁴ Denna möjligt att medelst oren accept "förbättra" ett avtal utnyttjas inte sällan av näringsidkare vid yrkesmässig försäljning av varor genom att de till sin accept fogar sina allmänna leveransvillkor. Det är sådana standardiserade avtalsvillkor som brukar gå under beteckningen formulärrätt.⁵

Vid hemförsäljning är situationen normalt den att säljaren försätter sig i en anbudstagares ställning, trots att det i allmänhet är han som har tagit initiativet till avtalsslutet. Detta resultat kan en säljare uppnå med hjälp av 9 § avtalslagen, och det sker i allmänhet genom att säljaren i de tryckta ordersedlar och liknande som används vid hemförsäljning förbehåller sig rätt att pröva mottagarens svar på de anbud som ordersedeln formellt innehåller. Det bör i sammanhanget betonas att ett sådant förbehåll inte inverkar på köparens bundenhet. Genom att skriva på ordersedeln har han rättsligt sett efterkom-

² Annons i tidning anses ej som uppfordran, se Almén-Eklund, Lagen om avtal, 9. uppl. s. 39 samt Karlgren, Avtalsrättsliga spörsmål s. 18 och Passivitet s. 86.

³ Passivitet s. 72

⁴ I den uniforma avtalslagen art. 7 finns en liknande undantagsregel, men denna har ett väsentligt större tillämpningsområde. Jfr Schmidt, Förhandlingarna vid 24 nordiska juristmötet bil. 7 s. 10.

⁵ Karlgren, Passivitet s. 52 och Tidskrift utgiven av juridiska föreningen i Finland 1967 s. 428 f.

mit säljarens uppfordran att avge anbud och av detta anbud är han bunden på vanligt sätt.

Det är vanligt att en part vid avtalsförhandlingar och vid slutande av avtal låter sig företrädas av befullmäktigat ombud. Grundläggande regler om *fullmakt* finns i 2 kap. (10–27 §§) avtalslagen. Av dessa bestämmelser är här framför allt reglerna i 10 § avtalslagen av intresse. I paragrafens första stycke föreskrivs, att den som åt annan givit fullmakt att sluta avtal eller eljest företaga rättshandlingar blir omedelbart berättigad och förpliktad i förhållande till tredje man genom rättshandling som fullmäktigen inom fullmaktens gränser företar i fullmaktsgivarens namn. Anbud eller accept som fullmäktigen avger binder sålunda huvudmannen, under förutsättning att fullmäktigen handlat inom ramen för sin behörighet. Enligt andra stycket i samma paragraf gäller att om någon såsom anställd i annans tjänst eller eljest till följd av avtal med annan intar en ställning, varmed enligt lag eller sedvänja följer viss behörighet att handla på dennes vägnar, han anses ha fullmakt att företaga rättshandlingar som faller inom gränserna för denna behörighet (s.k. ställningsfullmakt). Som typexempel på personer som innehar ställningsfullmakt kan nämnas vanliga affärsbiträden.

Också vid hemförsäljning företräds säljaren vanligtvis av ombud. Dessa har regelmässigt ställning som handelsagent, handelsresande eller platsförsäljare. I fråga om dessa kategoriers rättsliga ställning gäller särskilda bestämmelser. I 77 § kommissionslagen föreskrivs att "handelsagent äge icke, ändå att han varaktigt företräda sin huvudman, utan huvudmannens bemyndigande sluta för denne bindande försäljningsavtal". Bestämelsen innebär, att en handelsagent inte på samma sätt som t.ex. ett affärsbiträde har ställningsfullmakt. Agentens behörighet inskränker sig i princip till att mottaga anbud och inberätta detta till huvudmannen (säljaren). Han kan däremot inte med bindande verkan för sin huvudman vare sig avge anbud eller lämna antagande svar på anbud. Sådana muntliga utfästelser eller förbehåll till kö-

parens förmån ("sidolöpare") som agenten gör vid sidan av villkoren i den ordersedel som regelmässigt ligger till grund för förhandlingarna om ett hemförsäljningsavtal inbegrips därför inte i säljarens anbud, om inte agenten har särskilt bemyndigande att göra sådana utfästelser eller förbehåll. Det samma gäller enligt 88 § kommissionslagen för handelsresande, såvida inte handelsresanden försetts med särskilda s.k. slutsedelsblanketter. Vid hemförsäljning används dock normalt inte sådana blanketter. För platsförsäljare finns inte särskilda lagregler men till följd av reglerna om ställningsfullmakt torde gälla, att de har samma begränsade behörighet att företräda sin huvudman vid avtalslut som handelsagenter.

Frågan om rättsverkningarna av s.k. sidolöpare kommer att beröras ytterligare i det följande. Dessförinnan bör emellertid avtalslagens regler om *rättshandlingars ogiltighet* behandlas. Enligt bestämmelserna i 3 kap. avtalslagen kan en rättshandling i vissa fall vara ogiltig. Det gäller om rättshandlingen tillkommit genom tvång (28 och 29 §§), genom svek (30 §) eller genom ocker (31 §). Har någon avgivit en viljeförklaring som till följd av felskrivning eller annat misstag har fått annat innehåll än som åsyftats är den som företog rättshandlingen inte bunden av denna, om den person till vilken förklaringen riktats insett eller bort inse misstaget (32 § första stycket). Enligt 33 § får rättshandling inte göras gällande om omständigheterna vid dess tillkomst var sådana att det skulle strida mot tro och heder att med vetskap om omständigheterna åberopa rättshandlingen och den gentemot vilken rättshandlingen företogs måste antas ha haft sådan vetskap. En liknande bestämmelse är intagen i 8 § lagen (1936:81) om skuldebrev (skuldebrevslagen). Enligt denna paragraf kan villkor som upptagits i skuldebrev jämkas eller lämnas utan avseende, om tillämpning av villkoret uppenbarligen skulle strida mot gott affärsskick eller eljest vara otillbörlig. Paragrafen anses vara analogiskt tillämplig utanför skuldebrevsrättens område och kan i själva verket sägas ge uttryck åt en

inom förmögenhetsrätten gällande allmän rättsgrundsats. En rättshandling kan också bli ogiltig på grund av formfel eller på grund av att den person som företagit rättshandlingen varit omyndig eller sinnessjuk. Ogiltighetsanledningar av detta slag lämnas emellertid i det följande utanför framställningen.

I fråga om rättsläget när s.k. *sidolöpare* förekommer — dvs. muntliga utfästelser eller förbehåll till köparens förmån som säljarens representant gör vid sidan av de villkor som upptas i ordersedel e.d. — bör ytterligare anmärkas följande.

Sidolöpare av detta slag — som i själva verket torde vara vanliga vid hemförsäljning — inbegrips inte i säljarens anbud eller i sådant meddelande som enligt 9 § avtalslagen är att anse som uppfordran att avge anbud. Detta innebär inte nödvändigtvis att de helt saknar rättslig betydelse. Det kan nämligen hävdas, att motpartens anbud eller svar bör anses ha det innehåll som följer av förhandlingarna med representanten (mellanmannen) och sålunda innefatta sidolöparen. Hur det förhåller sig i det hänseendet är av stor praktisk betydelse, eftersom det inte sällan förekommer att representanten underlåter att till huvudmannen inberätta den del av motpartens anbud eller svar som innefattar sidolöparen. Om denna inte anses omfattad av motpartens anbud eller svar uppkommer ett för båda parter bindande avtal på de villkor som innefattas i huvudmannens ursprungliga anbud eller uppfordran att avge anbud — dvs. normalt i den av motparten underskrivna ordersedeln — i och med att motpartens accept eller anbud når huvudmannen resp. antages av denne. Om däremot sidolöparen anses inbegripen i motpartens anbud eller svar föreligger dissens, såvida inte säljaren uttryckligen antager köparens anbud innefattande sidolöparen. I hemförsäljningsfallen torde emellertid situationen i hithörande fall ofta vara den att köparen inte alls får klart för sig att det föreligger dissens, eftersom säljarens svar regelmässigt endast lär innefatta en allmän hänvisning till ordersedeln och representantens sammanträffande med köparen. För

köparen ligger det då närmast till hands att utgå från att säljarens svar omfattar också den sidolöpare om vilken köparen träffat överenskommelse med representanten.

Det är oklart vad som är gällande rättsständpunkt i dessa frågor. Vissa uttalanden av högsta domstolen i domskälen till avgörandet i rättsfallet NJA 1968 s. 303 synes visserligen tala för att högsta domstolen inte ansett en sidolöpare innefattad i köparens svar. Omständigheterna i målet var emellertid särpräglade och domsmotiveringen tillåter inte några säkra slutsatser på denna punkt. Goda sakliga skäl synes emellertid tala för att anse sidolöparen utgöra en del av köparens anbud eller svar. Intar man denna ståndpunkt bereds köparen visst skydd mot att bli bunden av ett avtal vilket icke innefattar de förmåner för honom som representanten utlovat. Som huvudregel gäller nämligen att dissens medför att något avtal över huvud taget inte kommer till stånd. Köparen skulle sålunda med hänvisning till sidolöparen och under åberopande av dissensen kunna göra gällande att något avtal inte har ingåtts.

Möjligt är emellertid, att situationen bör rättsligt bedömas på ett annat sätt och att avtal skall anses ha kommit till stånd på villkor som innefattar sidolöparen. Till detta resultat leder ett resonemang av följande innebörd. I representantens behörighet ingår som tidigare nämnts att mottaga anbud och inberätta detta till säljaren. Den omständigheten att representanten inte för sin huvudman talar om existensen av en sidolöpare kan därför inte läggas motparten till last utan måste tvärtom tillräknas huvudmannen (jfr NJA 1922 s. 498, där en handelsresandes insikt om vad en köpare avsett med sin viljeförklaring tillräknades hans huvudman — säljaren — som i och för sig var i god tro). Å andra sidan har i doktrinen hävdats, att en handelsresandes förvanskning av anbud inte kan tillräknas huvudmannen.⁶ Godtas emellertid den ståndpunkten att representantens insikt skall tillräknas säljaren, kommer som

⁶Karlgren, Passivitet s. 105.

regel avtal till stånd på villkor som innefattar sidolöparen. Situationen är ju den att huvudmannen missuppfattar motpartens anbud och accepterar det utan att det av accepten framgår att den inte överensstämmer med det innehåll anbudet har enligt en objektiv tolkning. Av 32 § första stycket avtalslagen följer motsättningsvis, att ett sådant förklaringsmisstag inte kan åberopas mot en godtroende medkontrahent. Eftersom motparten som förut anförts normalt inte har anledning antaga annat än att sidolöparen omfattas av accepten, betyder detta att avtal kommer till stånd och att detta innefattar sidolöparen⁷.

Sammanfattningsvis kan uttalas, att rättsläget när det gäller betydelsen av sidolöpare är oklart men att övervägande skäl synes tala för att sidolöparen skall anses ingå i motpartens anbud eller svar och att man för normalfallen antingen intar den ståndpunkten att sidolöparen ger upphov till dissens och att avtal följaktligen inte alls kommit till stånd eller också utgår från att avtal kommit till stånd på villkor som innefattar sidolöparen.⁸

Flertalet av de avtal som avses med vårt utredningsuppdrag avser försäljning av lös egendom och utgör således köpeavtal. De nu återgivna avtalsrättsliga reglerna är i och för sig i princip tillämpliga på sådana avtal. Dessa är emellertid därjämte också underkastade *köplagens bestämmelser*. Dessa är undantagslöst dispositiva — de kan alltså frångås genom avtalsklausuler — och denna dispositionsfrihet utnyttjas också i stor utsträckning, inte minst vid hemförsäljning, som i stor omfattning sker enligt sådana standardiserade avtalsformulär som vi tidigare har berört. Redan med hänsyn härtill synes det inte finnas skäl att här lämna någon mer utförlig redogörelse för köplagens regelsystem. Nämnas må emellertid att lagen bl.a. innehåller vissa bestämmelser om rätt för ena parten att häva köp vid bristande fullgörelse av köpeavtalet på motpartens sida. En sådan hävningsrätt tillkommer sålunda under vissa förutsättningar säljaren vid dröjsmål på köparens sida med erläggande av

köpeskillingen (28–37 §§) och vid kreditköp när köparen kommit på obestånd (39–41 §§). Köparen å sin sida har under vissa betingelser rätt att häva köpet vid dröjsmål från säljarens sida med godsets avlämnande (21–27 §§) och när godset visar sig vara behäftat med fel eller brist (42–54 §§). I anslutning till dessa bestämmelser innehåller lagen vissa föreskrifter i fråga om avvisande av gods och om hävande av köp. Dessa bestämmelser reglerar parternas inbördes rättigheter och skyldigheter i fall då köpeavtal skall bringas att återgå efter hävning eller efter det att köparen avvisat godset. Dessa bestämmelser har särskild betydelse för våra fortsatta överväganden av frågan om rätt för köpare vid hemförsäljningsavtal att frånträda sådant avtal och därigenom framtvinga köpets återgång. Bestämmelserna bör därför här återges i korthet.

Har godset kommit i köparens besittning och vill köparen avvisa godset enligt de regler därom som lagen innehåller, är köparen enligt 55 § köplagen skyldig att taga vård om godset för säljarens räkning men har då rätt att av säljaren få ersättning för vården. I vissa fall är köparen berättigad att sälja godset på offentlig auktion för säljarens räkning eller undantagsvis att bortskaffa godset. Är godset utsatt för förskämning eller snar förstörelse eller kräver det alltför kostsam vård, är köparen skyldig att låta sälja godset för säljarens räkning.

I 56 § köplagen finns vissa föreskrifter om skyldighet för köpare, som vill avvisa gods vilket har försänts till honom, att ta godset i besittning för säljarens räkning, om det kan ske utan erläggande av köpeskillingen och utan väsentlig kostnad eller olägenhet.

Om ett köp blir hävt enligt de bestämmelser om hävningsrätt som köplagen innehåller, är säljaren enligt 57 § första stycket köp-

⁷Vahlén, Avtal och tolkning s. 40 och s. 167 ff.

⁸Ang. de problem som sammanhänger med sidolöpare, se vidare bl.a. Schmidt i SvJt 1959 s. 497 och 1960 s. 420, Holmbäck i SvJt 1960 s. 321 och 620, Karlgren, Avtalsrättsliga spörsmål s. 46–62, Rodhe i SvJt 1951 s. 582.

lagen berättigad att återfå godset endast om han återbetalar vad han kan ha uppburit av köpeskillingen. Han är å andra sidan enligt samma lagrum inte skyldig att återgälda köpeskillingen, såvida han inte återfår godset väsentligen oförändrat och oförminskat. Om köparen i fall då köp hävs eller gods eljest avvisas har rätt till ersättning av säljaren — t.ex. för vårdkostnad — är han enligt 57 § andra stycket köplagen berättigad att hålla godset inne till dess ersättningen betalas eller betryggande säkerhet ställs.

Vad som föreskrivs i 57 § köplagen om rätt för säljaren vid hävande av köp att få tillbaka godset utgör enligt 58 § köplagen emellertid ej hinder för köparen att häva köpet, för den händelse godset av våda har blivit förstört, försämrat eller minskat eller när det har undergått förändring endast genom sin egen beskaffenhet eller till följd av åtgärd som har varit nödvändig för undersökning av godset eller åtgärd som köparen eljest har vidtagit innan han märkt eller bort märka fel eller brist som han vill åberopa för att häva köpet.

Slutligen bör här också återges de särskilda reglerna i 60 § köplagen om s.k. öppet köp. Härmed avses ett köpeavtal, enligt vilket köparen får godset i sin besittning men under viss tid kan hålla öppet huruvida han skall fullfölja köpeavtalet eller återlämna godset och låta köpet gå åter. I 60 § köplagen föreskrivs för sådant fall, att köparen inte är berättigad att ”draga sig från köpet undan”, såvida han inte inom bestämd tid eller, när bestämmelse om tiden inte har träffats, utan oskäligt uppehåll tillkännager för säljaren att han inte vill behålla godset. Till dess godset återlämnas står köparen enligt samma lagrum faran för godsets förstörelse, försämring eller minskning.

De nu återgivna bestämmelserna om vårdnadsplikt och om faran för godset vid hävande av köp eller avvisande av köpt gods bör ses mot bakgrunden av den grundläggande bestämmelsen i 17 § köplagen om faran för godset. Där föreskrivs som huvudregel, att säljaren står faran för att godset av våda förstörs, försämras eller minskas, intill dess

godset är avlämnat (första punkten). Vid köp av bestämt gods, som köparen skall avhämta, står dock köparen faran för godset, om den tid är inne då han kan påkalla godsets avlämnande och godset hålls redo. Om godset därefter förstörs, försämras eller minskas till följd av vådahändelse, är således köparen likväl skyldig att erlagga köpeskillingen.

Hemförsäljning sker vanligtvis i form av *avbetalningsköp*. Med avbetalningsköp förstås enligt avbetalningsköplagen avtal varigenom lösöre säljs mot betalning i särskilda poster, av vilka en eller flera skall erläggas efter det att godset utgivits till köparen under villkor tillika att säljaren skall ha rätt att återta godset om köparen åsidosätter vad som åligger honom, eller att äganderätten till godset skall förbli hos säljaren till dess betalningen eller viss del av denna har blivit erlagd. Avbetalningsköplagen innehåller ett antal skyddsregler till köparens förmån, vilka är tvingande och alltså inte kan åsidosättas genom avtal mellan parterna. Det finns inte anledning att här gå in i detalj på lagens bestämmelser. Nämnas bör emellertid regeln om förbud i viss omfattning mot s.k. förfalloklousul. Härmed åsyftas avtalsbestämmelse enligt vilken säljaren kan utan vidare återkalla sitt kreditmedgivande beträffande framtida betalningsposter, om köparen underlåter att betala en förfallen post. En sådan ”förtidsuppsägning” är enligt lagen tillåten endast under speciella förutsättningar. Lagen innehåller vidare en regel om möjlighet för domstol att åsidosätta otillbörliga avtalsvillkor. Ytterligare gäller enligt lagen i princip förbud mot utmätning av avbetalningsgods för köpeskillingen. Säljaren är under vissa förutsättningar berättigad att återta godset från köparen, men han skall i så fall gottskriva köparen godsets verkliga värde.

Av intresse i detta sammanhang är att avbetalningsköplagens skyddsregler kan på visst sätt kringgås. Om en köpare i samband med att han ingår avtal om avbetalningsköp utfärdar en växel på köpeskillingen och säljaren därefter överlåter växeln till en

godtroende tredje man, förlorar köparen bl.a. rätten att mot tredje mans krav på betalning för växeln göra invändning om fel i godset. Han kan t.o.m. bli tvungen att fullgöra betalning trots att han över huvud taget inte har fått den köpta varan (NJA 1961 sid. 552 och 1968 sid. 351). Över huvud taget blir köparen i ett fall av denna art berövad möjligheten att mot innehavaren av växeln göra de invändningar mot krav på betalning som han kunnat göra mot säljaren.⁹ På motsvarande sätt försvagas köparens rättsställning, om han ingår ett s.k. låneköp.¹⁰ Låneköpsystemet har vunnit stor utbredning på senare tid. Det innebär att köparen genom säljarens förmedling lånar köpeskillingen hos en kreditgivare, exempelvis en bank, och därefter betalar den kontant till säljaren. Från köparens synpunkt sker därefter avbetalningarna genom amorteringar på låneskulden. I verkligheten ingår köparen två transaktioner, ett kontantköp och ett försträkningsavtal. Att märka är att köparen vanligtvis aldrig får de lånade pengarna i sin hand. I själva verket torde det vara vanligt att köparen över huvud taget ej är medveten om att han använder låneköpsformen utan själv utgår från att han har ingått avtal om ett vanligt avbetalningsköp. Avbetalningsköplagen blir emellertid inte tillämplig i förhållandet mellan köparen och kreditgivaren. Det innebär i praktiken att köparen i vidsträckt omfattning går miste om det skydd som avbetalningsköplagens tvingande regler är avsedda att ge honom.¹¹

2.2 Övriga nordiska länder

I den *näringsrättsliga lagstiftningen* i Norden finns särskilda bestämmelser om hemförsäljning i Danmark. Enligt vissa bestämmelser i 1966 års Naeringslov är hemförsäljning i princip förbjuden. Undantag från detta förbud gäller i fråga om försäljning av böcker och av naturprodukter. Förbudsbestämmelserna gäller inte heller beträffande s.k. abonnemangsavtal (ang. sådana avtal se

närmare i det följande, avsnitt 4.3.1). Någon motsvarande näringsrättslig reglering av hemförsäljning finns inte i något annat av våra nordiska grannländer.

Den *avtals- och köprättsliga regleringen* är i Danmark och Norge i stort sett densamma som i Sverige, och någon närmare redogörelse för lagstiftningen på förevarande området i dessa länder synes därför inte vara behövlig. I Finland saknas motsvarighet till köplagarna i de övriga nordiska länderna, men den sedvanerättsliga regleringen torde i de hänseenden som här är av betydelse i allt väsentligt överensstämma med vad som gäller i de övriga länderna. Någon förmögenhetsrättslig speciallagstiftning om hemförsäljnings- eller abonnemangsavtal finns inte f.n. i något nordiskt land.

2.3 Utländsk rätt

Frågan om att införa särskilda regler till köparnas skydd vid hemförsäljning har varit och är f.n. föremål för överväganden i många främmande länder. Som regel har diskussionen varit begränsad till direkt försäljning i köparens hem ("door-to-door sales").

I *England* finns regler om hemförsäljning i 1965 års Hire-Purchase Act.¹² De aktuella bestämmelserna avser avbetalningsköp ("credit-sale agreement" och "conditional sale agreement") eller transaktioner som till sin innebörd är av liknande karaktär ("hire-purchase agreement"). Skyddsreglerna är tillämpliga endast i fall då köparen under-tecknat köpekontraktet på annan plats än i

⁹Jfr Hessler i Teori och praxis s. 183 samt beträffande dansk rätt UFR 1963 s. 509 och i fråga om norsk rätt NRT 1959 s. 76.

¹⁰Jfr TfR 1968 s. 85.

¹¹Angående dessa trepartsförhållanden se Hessler, Avbetalningsköp och köp på avbetalning i Festskrift till Hjalmar Karlgren samt Hellner, Köprätt s. 172 f.

¹²Se också Molony Committee on Consumer protection, 1962, samt Schmitthoff, The Sale of goods, 1966.

säljarens butik eller annat fast försäljningsställe ("at a place other than appropriate trade premises"). Under dessa förutsättningar har köparen rätt att skriftligen frånträda ("rescind") avtalet under en "cooling-off period" om fyra dagar, räknat från den dag han mottog en orderbekräftelse av säljaren ("the second statutory copy"). Värdet av godset måste dock i vissa fall överstiga 30 pund och skall alltid understiga 2.000 pund. Säljaren är skyldig att upplysa köparen om dennes rätt, vilket skall ske genom anmärkning på kontraktet ("in red print in a red-printed box"). Om köparen frånträder avtalet är han skyldig att hålla godset till säljarens disposition. Han är vårdnadspliktig under 21 dagar. Utövar köparen sin rätt att frånträda avtalet, anses något köp inte ha kommit till stånd ("deemed never to have had effect").

I den nu nämnda engelska lagen finns ytterligare bestämmelser till köparens skydd. Låter sig säljaren företrädas av en representant (ombud), svarar säljaren för de uppgifter ombudet lämnat om godset, oavsett om de lämnats muntligen eller skriftligen. Inte heller har säljaren normalt rätt att friskriva sig ("contract out") från det ansvar för godset, som han har enligt lagen.

I USA har förekommit en omfattande diskussion rörande behovet av en s.k. Door-to-door sales Act. Denna har förts bl.a. inför en senatskommitté (U.S. Senate, Committee on Commerce, Consumer Subcommittee) med anledning av ett inom kommittén framlagt förslag till federal lagstiftning i ämnet (S. 1599, 90:e kongressen). Detta förslag innebär i stort att en konsument-köpare ges rätt att häva ett avtal, som har ingåtts annorstädes än i säljarens affär, om köparen skriftligen delger säljaren sitt beslut inom en dag ("not later than midnight of the first business day following such sale"). Avtalet kan avse, förutom köp, även tillhandahållande av tjänster ("contract for the sale of services"). Säljaren måste till köparen överlämna en handling, som på ett tydligt sätt upplyser köparen om denna hans rätt. Häver köparen avtalet, har säljaren skyldighet att hämta

godset och att återbetala vad han uppburit, dock med avdrag för kostnader för skada som drabbat godset under det detta var i köparens besittning. Lagförslaget avser inte det fall att köparen har begärt att säljaren skulle besöka honom i och för slutande av köpeavtal och inte heller den situationen att köparen har gjort beställning per post eller telefon. Vidare gäller generellt att det vederlag konsumenten har att erlagga enligt avtalet måste överstiga U.S. \$ 25, för att de särskilda skyddsbestämmelserna skall bli tillämpliga.

I en färsk modellag, "Uniform Consumer Credit Code" av november 1968 (UCCC)¹³, finns bestämmelser om s.k. Home solicitation sales (part. 5. sec. 2.501-2.505). Härmed avses sådan kreditförsäljning till konsumenter vid vilken säljaren oombedd uppsöker en presumtiv köpare i dennes hem och avtal slutes där ("personal solicitation"). Avtalet — eller köparens anbud — kan gälla även tjänster, som ännu ej utförts. Undantag görs bl.a. för köp, beträffande vilka parterna tidigare har fört förhandlingar i säljarens affär. Likaså undantages avtal, som kommit till stånd till följd av att köparen gjort gällande att han har trängande behov ("emergency") av att få säljarens prestation utförd genast (reparation av skadad vattenledning eller värmepanna o.d.). Köparen har enligt lagens bestämmelser rätt att häva avtalet inom tre dagar, räknat från det köparen skriver under köpekontraktet eller lämnar sitt anbud. Hävningen måste ske skriftligen. Säljaren måste skriftligen och på ett tydligt sätt upplysa köparen om hans rätt. Underlåter säljaren detta börjar inte den nämnda "ångerfristen" att löpa. Sedan köparen hävt avtalet, har säljaren att återbetala vad han mottagit. Särskilda bestämmelser reglerar det fall att köparen har lämnat inbytesgoods som dellikvid. Säljaren har rätt till en avbeställningsavgift (kostnader för hämtning och administration m.m.) om fem procent av

¹³Lagen har utarbetats av National Conference of Commissioners on Uniform state laws.

kontantpriset, dock ej mer än handpenningen.¹⁴

Köparen är skyldig att hålla säljaren godset tillhanda. Hämtar inte säljaren godset inom 40 dagar, tillfaller godset köparen utan kostnad. Köparen har vårdnadsplikt beträffande godset intill utgången av nämnda period. Säljaren synes däremot stå faran för vådahändelser. I fråga om avtal rörande tjänster gäller att "säljaren" inte är berättigad till betalning för vad han kan ha utfört före utgången av ångerfristen.

Uniform Consumer Credit Code innehåller vidare en rad särskilda bestämmelser till skydd för kreditköpare. En av dessa avser förbud för säljaren att vid avbetalningsköp låta köparen utfärda negotiabla värdepapper (Sec. 2-403).

Lagar som i allt väsentligt bygger på de nu återgivna hemförsäljningsreglerna i UCCC har antagits i sju delstater i USA. Lagar av liknande innehåll har genomförts i *Australien* och i sex provinser i *Canada*.

I *Frankrike* finns det f.n. inga särskilda lagregler om hemförsäljning. Förslag till regler om köparens rätt att frånträda sådana avtal lär dock övervägas. Också i *Holland* och i *Väst-Tyskland* är lagförslag i ämnet under övervägande.

¹⁴Att säljaren har rätt till avbeställningsavgift endast om köparen erlägger viss del av köpeskillingen kontant ("down payment") förklaras i motiven till lagen på följande sätt: "The objective of sellers who rely on coercion by high pressure techniques normally is to obtain the buyer's signature to the sale contract. The requirement of a substantial down payment can be expected to limit the ability of a seller to obtain the signatures of reluctant buyers" (Consumer Credit Protection, Commerce Clearing House, Inc., 1969).

Frågan om att tillerkänna köpare vid hemförsäljning en generell rätt att frånträda avtal – även i det fallet att säljaren inte har betett sig på minsta sätt klandervärt – har redan tidigare varit föremål för uppmärksamhet hos oss. Frågan har därvid kopplats samman med de problem som rör finansieringen av konsumtionsvaruköp. Hithörande spörsmål bör därför beröras i korthet.

I anförande till statsrådsprotokollet den 10 mars 1961 yttrade chefen för finansdepartementet bl.a. att konsumtionskrediternas samhälleliga betydelse hade uppmärksamats sedan länge såväl på grund av deras för- och nackdelar för den enskilde som på grund av deras ställning i konjunkturförloppet. Tiden ansågs nu vara inne att pröva samtliga former av konsumtionskrediter från både sociala och samhällsekonomiska synpunkter. Uppgiften borde anförtros åt en särskild utredning. I enlighet härmed bemyndigades chefen för finansdepartementet att tillkalla en sådan utredning. Utredningen kom till stånd och antog namnet *konsumtionskreditutredningen*. Denna avgav år 1966 betänkandet "Konsumtionskrediter i Sverige" (SOU 1966:42). I betänkandet framhöll utredningen, att bedömningen av konsumtionskrediterna tidigare hade skett närmast från sociala synpunkter. Den skuldsättning som denna finansieringsform innebar för den enskilde köparen hade ansetts ställa honom i ett icke önskvärt ekonomiskt beroendeför-

hållande till kreditgivaren. På grund därav hade den enskilde ansetts vara i behov av skydd på olika sätt.

Innan utredningen redogjorde för sitt eget ställningstagande gav den en återblick över de rättsregler som hade betydelse i detta hänseende och över vad som i övrigt förekommit före utredningens tillkomst. Till en början hänvisade utredningen till avbetalningsköplagen, vars bestämmelser enligt utredningens bedömande utgjorde resultatet av en avvägning mellan kreditgivarnas intresse av att erhålla säkerhet och köparnas intresse att inte bli otillbörligt utnyttjade (s. 163). Utredningen erinrade om att denna lag, som tillkom år 1915, hade ändrats år 1953, varvid vissa ytterligare regler till köparens skydd införts. Vidare hänvisade utredningen till några uppslag som hade förts fram under de utredningar som utmynnade i 1953 års ändringar av avbetalningsköplagen. Dessa uppslag tog sikte på andra tänkbara möjligheter att stävja de föregivna olägenheterna av kredithandeln än dem som togs upp i avbetalningsköplagen. Som en möjlighet hade därvid framförts tanken att genom en näringsrättslig reglering införa ett slags koncessionssystem. Sådan koncession skulle utgöra villkor för rätten att sälja på avbetalning. Som en annan möjlighet hade framkastats tanken att avbetalningsköp, som ingåtts under medverkan av en agent, skulle kunna hävas av köparen inom viss tid från det

denne mottagit säljarens bekräftelse av avtalet. Dessa tankar hade emellertid avisats (SOU 1966:42 s. 168).

För egen del konstaterade utredningen, att de sociala skälen mot konsumtionskrediter numera skjutits i bakgrunden eller åtminstone ändrat karaktär. Krediterna gällde nämligen numera till övervägande del varaktiga konsumtionsvaror, såsom bilar, kylskåp m.m. Samhället hade enligt utredningen inte anledning att längre reagera mot denna företeelse, tagen i stort. Emellertid ansågs konsumenterna vara i behov av vissa åtgärder från samhällets sida. Mot bakgrund härav ansåg utredningen bl.a., att konsumenterna borde i största möjliga utsträckning erhålla skydd mot sådan otillbörlig påtryckning som visat sig förekomma framförallt vid agentförsäljning i hemmen. I flagranta fall kunde man enligt utredningen till och med komma nära hemfridsbrott. Sådant skydd borde bestå i en rätt för köpare att under en viss kortare tid frånträda avtal om avbetalningsköp som ingåtts i hemmen. Däremot avvisade utredningen tanken att förbjuda hemförsäljning eller att införa auktorisation för agenter (s. 174).

I enlighet med dessa synpunkter lade utredningen fram ett *förslag till lag om rätt att frånträda avtal i vissa fall*. Lagförslaget fogas vid detta betänkande som *bilaga 1*.

De föreslagna lagbestämmelserna avsågs gälla till förmån för konsument som ingått avtal om köp av gods eller om tillhandahållande av tjänst, under förutsättning att avtalet tillkommit på grund av anbud som gjorts vid "tillhandahållarens eller någon dennes företrädarens" personliga besök i konsumentens bostad eller därmed jämförlig vistelseort och att avtalet icke helt fullgjorts vid besöket. Önskade konsumenten frånträda avtalet, skulle han enligt förslaget "meddela tillhandahållaren detta senast inom en vecka från det han insett eller bort inse att avtal kommit till stånd".

Vid *remissbehandlingen* under hösten 1966 av konsumtionskreditutredningens betänkande uttalade remissinstanserna i denna

del sin anslutning till tanken att man borde försöka komma till rätta med avarterna av direktförsäljning i hemmen. Med anledning av att utredningen särskilt pekade på förekomsten av missbruk vid försäljning av böcker framhöll Svenska Bokförläggareföreningen i sitt remissvar, att föreningen redan år 1957 rekommenderat medlemmarna att i sina avtalsformulär föreskriva *dels* att företagets agent inte får uppbara handpenning eller annan del av betalningen, *dels* att en köpare, som inom åtta dagar efter mottagandet återsänder de köpta böckerna i oskadat skick, medges byte mot andra böcker till motsvarande värde. Dessa regler var enligt föreningens mening till och med förmånligare för köparna än de bestämmelser som utredningsförslaget innehöll.

En invändning av principiell natur, som med eftertryck fördes fram från vissa håll, gick ut på att de föreslagna reglerna med hänsyn till sin utformning kunde avtrubba respekten för grundsatsen att avtal skall hållas och därigenom kunde få negativa och farliga verkningar inom andra rättsområden. Det invändes också att reglerna innebar en helt oförtjänt diskriminering av hemförsäljningen som sådan, en försäljningsform som ofta var praktisk för konsumenten. Vidare framhölls att det inte var rimligt att köparen skulle få rygga ett avtal även i fall då säljaren inte alls hade betett sig klandervärt. Enligt förslaget skulle frånträddanderätten gälla till och med i fall då säljaren infunnit sig i köparens hem efter anmodan från köparen själv. Också rättsliga betänkligheter i andra avseenden framfördes. Slutligen åberopades farhågor för att konsumenterna skulle drabbas av prisstegringar, om förslaget genomfördes.

Förslaget tillstyrktes å andra sidan av flera remissorgan under hänvisning till behovet av särskilda skyddsregler vid hemförsäljning.

Lagförslaget har hittills inte föranlett några lagstiftningsåtgärder.

Vid *Nordiska rådets* 15:e session år 1967 behandlades ett medlemsförslag om införande av en regel om betänketid i avtalslagen (Sak A 113/j). Som motivering för förslaget

åberopades de missförhållanden som ansågs råda vid direktförsäljning i hemmen. Förslagsställarna framhöll att den skicklige försäljaren ofta utnyttjade sitt övertag gentemot den oerfarne konsumenten. I många fall kom köparen genom avtalets formulering att intaga ställning av anbudsgivare, medan säljaren blev anbudstagare. Detta medförde enligt medlemsförslaget att köparen blev bunden genast under det att bundenhet för säljaren uppkom först då denne accepterat köparens anbud. Säljaren fick därigenom en frist, som inte tillkom köparen.

Remissyttrandena över medlemsförslaget speglade i stort sett samma synpunkter som dem vilka kom till uttryck vid remissbehandlingen av konsumtionskreditutredningens betänkande. I vissa yttranden ansågs behovet av en sådan regel som ifrågasatts i medlemsförslaget vara stort och förordades lagstiftning i denna riktning. Från andra håll fördes å andra sidan fram principiella och rättsliga betänkligheter mot en sådan reglering. Vissa remissorgan ansåg inte att behovet av en lagreglering var så stort som förslagsställarna hävdade.

Medlemsförslaget föranledde en rekommendation från Nordiska rådet till regeringarna i de nordiska länderna (rek. nr 15/1967), varigenom rådet hemställde till regeringarna att undersöka behovet av och innehållet i en skyddsregel, som skulle gälla i de fall då avtal ingås eller beställning sker i köparens hemvist utan att säljaren blivit anmodad att infinna sig där.

4.1 *Behovet och lämpligheten av lagstiftning*

Utmärkande för vårt ekonomiska system är en vidsträckt näringsfrihet, konkurrensfrihet och avtalsfrihet. Ett sådant system fungerar tillfredsställande endast under förutsättning att företagarnas handlingsfrihet inte utnyttjas på ett sätt som är till skada för konsumenterna eller i övrigt är oförenligt med dessas legitima intressen. I vårt land bedriver näringslivets organisationer, delvis i samverkan med företrädare för konsumentintressena, en betydelsefull övervaknings- och saneringsverksamhet i syfte att motverka marknadsförings- och försäljningsmetoder som inte fyller dessa krav. Ytterst måste emellertid ansvaret för att näringsverksamheten bedrivs i former som inte strider mot konsumenternas intressen åvila det allmänna. Statsmakterna bedriver därför också en aktiv och energisk konsumentpolitik.

Åtskilliga faktorer gör att konsumenternas behov av skydd är särskilt framträdande i det moderna samhället. Dagens marknad karakteriseras av ett mycket omfattande utbud av varor och tjänster. Stigande levnadsstandard medför växande köpkraft hos konsumenterna, även bland grupper som för endast några decennier sedan i stort sett saknade ekonomiska resurser utöver vad som behövdes för livets nödtröft. Det finns en betydande marknad även för ganska dyrbara

konsumtions- och kapitalvaror. Handelsstruktur och formerna för varudistributionen har lett till en stark inriktning på märkesvaror. På flera områden finns ett flertal sinsemellan ganska likvärdiga produkter, och det är ofta svårt för konsumenterna att orientera sig på marknaden. Hårdnande konkurrens har skapat ett behov för företagen att finna ständigt nya vägar när det gäller att genom säljfrämjande åtgärder av skilda slag påverka konsumenternas handlande.

Ett viktigt led i samhällets konsumentpolitik är att rikta konsumenternas uppmärksamhet på de faktorer som i första hand bör påverka konsumtionsvalet och öka deras motståndskraft mot irrationella säljargument. Här spelar konsumentvaruforskning, prisundersökningar m.m. och information om vunna resultat i form av konsumentupplysning en betydelsefull roll. Åtskilliga opartiska allmänna organ fyller en viktig uppgift i dessa hänseenden. Det kan vara tillräckligt att här nämna den verksamhet som bedrivs av statens konsumentråd, statens institut för konsumentfrågor, statens pris- och kartellnämnd och varudeklarationsnämnden. Frågan om den framtida upplägningen och inriktningen av konsumentupplysningsverksamheten övervägs f.n. inom konsumentutredningen, som har i uppdrag att klarlägga möjligheterna att höja effektiviteten i denna verksamhet, att belysa dess roll i samhällsekonomin och behovet av in-

satser på området samt att dra upp sådana riktlinjer för verksamheten att den på ett ändamålsenligt sätt kan fylla sin uppgift i dagens samhälle.

Vid sidan av konsumentupplysning och annan verksamhet som syftar till att tillhandahålla ett objektiva underlag för konsumenternas handlande krävs emellertid också rättsregler, vilka direkt skyddar konsumenterna mot sådana marknadsförings- eller försäljningsmetoder som framstår som skadliga eller olämpliga eller som utan att överskrida gränserna för det godtagbara dock utsätter konsumenterna för en stark psykologisk påverkan. Hittills gällande näringsrättslig och civilrättslig lagstiftning på området har till största delen tillkommit för mycket lång tid sedan och under helt andra sociala och ekonomiska förhållanden än dem som råder idag. Rättsreglerna har efter hand visat sig otillräckliga när det gäller att tillgodose konsumenternas skyddsbehov i ett modernt marknadssamhälle.

Behovet av ett förstärkt rättsskydd för konsumenterna har under senare år tilldragit sig ökad uppmärksamhet, och från statsmakternas sida har tagits åtskilliga betydelsefulla initiativ för att åstadkomma förbättringar. Här skall blott nämnas några viktiga exempel. Riksdagen har nyligen antagit ett förslag till lag om otillbörlig marknadsföring och lag om marknadsråd m.m. (prop. 1970:57, 3LU 45, KU 36, rskr 249, 260). Dessa lagar ger samhällsorganen betydligt vidgade möjligheter att ingripa mot otillbörliga reklam- och andra marknadsföringsmetoder. Vidare har köplagsakkunniga i uppdrag att göra en översyn av köplagen och att därvid särskilt undersöka behovet av särskilda köprättsliga regler för s.k. konsumentköp. Inom justitiedepartementet har nyligen utarbetats en promemoria med förslag till lag om förbud mot otillbörliga avtalsvillkor (Stencil Ju 1970:3). Förslaget syftar till att göra det möjligt för marknadsrådet att meddela vitesförbud mot användning i standardkontrakt o.d. av avtalsvillkor som måste anses otillbörliga mot konsumenterna. I anslutning härtill har inom justitiedepartementet också tillsatts en ut-

redning för översyn av generalklausulerna om otillbörliga avtalsvillkor i den förmögenhetsrättsliga lagstiftningen (direktiven för utredningen, se Post- och Inrikes tidningar den 21 maj 1970).

De lagstiftningsåtgärder som nu har berörts är genomgående av generell natur. Om förslagen genomförs eller intentionerna förverkligas kommer otvivelaktigt konsumenterna att allmänt sett beredas ett avsevärt förstärkt rättsskydd. Det är emellertid tydligt att man inte genom generell verkande åtgärder av detta slag kan helt tillgodose också sådana särskilda skyddsbehov som kan finnas på avgränsade områden av näringslivet eller som speciella företeelser på marknaden ger upphov till. Sådana allmänt verkande reformer som här har nämnts måste därför kompletteras med mer punktvisa insatser från lagstiftarens sida.

Till sådana företeelser av speciellt slag som förtjänar uppmärksamhet i detta sammanhang hör den s.k. hemförsäljningen, dvs. sådan försäljning till enskilda konsument av konsumtions- eller kapitalvaror som sker genom att en näringsidkare eller en representant för denne söker upp den enskilde i hans bostad eller under andra liknande förhållanden och försöker förmå honom att ingå avtal om förvärv av vara eller tjänst, företrädesvis i form av avbetalningsköp. Denna försäljningsmetod är, som också framgår av pris- och kartellnämndens tidigare omnämnda undersökning, långt ifrån ovanlig. I fråga om vissa varor, t.ex. hushållsmaskiner av olika slag, svarar hemförsäljningen i själva verket för en mycket stor del av ifrågavarande företags omsättning. Också försäljning av vissa slags bokverk sker i stor omfattning genom hemförsäljning. Det är sålunda av stor praktisk och ekonomisk betydelse att de rättsregler som gäller i fråga om sådan försäljning bereder konsumenterna ett tillfredsställande rättsskydd.

Från konsumentskyddssynpunkt erbjuder hemförsäljningen speciella problem. I flera hänseenden befinner sig konsumenten i särskilt hög grad i ett psykologiskt underläge i förhållande till sin motpart. Vid försäljning

som sker i butik eller varuhus eller från annat fast inrättat försäljningsställe förutsätts en viss aktivitet från köparens sida: han måste själv ta ett initiativ genom att söka upp säljaren och han kan därför normalt antagas ha en viss beredskap att möta den psykologiska påverkan som säljaren kan utsetta honom för i syfte att förmå honom att göra inköp. Även om s.k. impulsköp förekommer i ganska stor utsträckning, får det dock förutsättas, att en person som besöker en butik eller ett varuhus är inställd på att omedelbart eller vid senare tillfälle köpa någon vara som han anser sig ha behov av och att han alltså på förhand har gjort vissa behovsbedömningar och ekonomiska beräkningar. Inte sällan har han också i förväg skaffat sig åtminstone någon kännedom om det aktuella varusortimentet och därmed ett visst underlag för sin bedömning av olika erbjudanden. Redan härigenom har han byggt upp ett visst psykologiskt skydd mot att överrumplas av de säljfrämjande argument som har får räkna med att möta i sin kontakt med butiks- eller varuhuspersonalen. Utsätts han för alltför stor påstridighet från försäljarens sida står honom f.ö. alltid den möjligheten till buds att helt enkelt avlägsna sig och därigenom dra sig ur det hela.

I alla dessa hänseenden är situationen en annan vid hemförsäljning. Särskilt i de vanliga fall då säljaren eller en representant för denne oombedd söker upp en presumtiv kund i dennes bostad, befinner sig konsumenten i ett psykologiskt underläge. Han blir lätt offer för försäljarens övertalningsförmåga, känner sig "utlämnad" till försäljaren och upplever ofta situationen som obehaglig. I detta läge blir hans förmåga att kritiskt bedöma försäljarens uppgifter och försäljningsargument lätt nedsatt. Ofta nog är han ensam med försäljaren och sålunda utan möjlighet att rådgöra med familjemedlemmar eller andra personer i sin omgivning. De personer som anlitas för hemförsäljningsverksamhet är ofta väl utbildade i modern försäljningsteknik. Inte sällan är de utvalda med hänsyn till personliga egenskaper som gör dem särskilt väl skickade för

uppgiften. Karakteristiskt för den speciella situationen vid hemförsäljning är också att konsumenten av praktiska skäl har svårt att dra sig ur det hela. Har han en gång släppt in försäljaren i sitt hem, kan han inte på samma sätt som vid butiks-försäljning helt enkelt gå sin väg och lämna försäljaren åt sitt öde. Vill han inte köpa den erbjudna varan måste han "köra ut" försäljaren — något som flertalet människor torde uppleva som något obehagligt och i det längsta drar sig för. Det skapas härigenom en för konsumenten typiskt sett psykologiskt ogynnsam situation, som det ligger nära till hands för försäljaren att utnyttja, medvetet eller kanske lika ofta omedvetet. Ytterligare en faktor av betydelse är slutligen, att hemförsäljning så gott som undantagslöst sker på kredit i form av avbetalningsköp. Konsumenten kan sålunda förvärva den erbjudna varan utan att omedelbart göra någon kännbar ekonomisk uppföring. Detta torde många gånger göra honom än mera benägen att följa "minsta motståndets lag", dvs. att tillmötesgå försäljaren för att därigenom komma ur en besvärande situation.

De speciella förhållanden som sålunda karakteriserar hemförsäljningsverksamheten har i flera länder föranlett speciallagstiftning i syfte att bereda konsumenterna ett särskilt skydd vid detta slag av försäljning. I det avseendet hänvisar vi till framställningen i det föregående (avsnitt 2.3). För egen del anser vi starka skäl tala för att det också i vårt land skapas särskilda rättsregler som ger konsumenterna ett bättre skydd mot följderna av att de under omständigheter där de praktiskt och psykologiskt befinner sig i ett klart underläge förmås till rättshandlingar i strid mot sina egentliga intressen. Det kan med fog antagas, att de fall då en köpare i efterhand ångrar sig, t.ex. därför att han finner sig egentligen inte ha råd med köpet eller inte ha användning för den köpta varan eller upptäcker att det finns likvärdiga eller bättre varor på annat håll till samma eller t.o.m. lägre pris, är betydligt vanligare vid hemförsäljning än vid annan försäljning. I sådana situationer har köparen f.n. inte till-

gång till några rättsregler med vilkas hjälp han kan komma ifrån det avtal som han har ingått. Att det finns ett praktiskt och särskilt framträdande behov av sådana regler vid hemförsäljning kan enligt vår mening inte betvivlas. De krav på en särskild lagstiftning i ämnet som vid flerfaldiga tillfällen under senare år har förts fram både från konsumenthåll och i politiska instanser bär ett entydigt vittnesbörd i det hänseendet. Vissa undersökningar som har gjorts i andra länder, bl.a. i Norge, synes också ge belägg för att det finns ett reformbehov.

Ett ingripande från lagstiftarens sida till konsumenternas skydd på detta område ligger i och för sig i linje med den alltmer aktiva konsumentpolitik som statsmakterna bedriver. Det kunde visserligen te sig naturligt att se hemförsäljningsproblemen i ett vidare perspektiv och som endast en del av det större problemkomplex som gäller konsumentköp över huvud taget. Som vi nyss antytt är emellertid reformbehovet särskilt stort när det gäller hemförsäljning. Det erbjuder enligt vår mening inte heller några svårigheter och inger inte några principiella betänkligheter att bryta ut frågan om hemförsäljning till en särreglering, trots att åtskilliga frågor om lagstiftning på konsumentskyddsområdet ännu är under utredning. Enligt vad vi funnit kan en lagstiftning i detta ämne utformas och avgränsas på sådant sätt, att man inte behöver föregripa resultatet av det arbete på en reformering av de allmänna köprättsliga eller avtalsrättsliga reglerna som nu pågår med sikte på att stärka konsumenternas rättsskydd i allmänhet.

Det bör i detta sammanhang betonas att det här endast blir fråga om sådana skyddsregler vilka är direkt och uteslutande betingade av de förut beskrivna särskilda förhållanden som karakteriserar hemförsäljningsverksamheten. Det finns i och för sig åtskilliga konsumentskyddsfrågor vilka är gemensamma för all slags försäljning till konsumenterna, som t.ex. konsumentens möjligheter att åberopa bristande kontraktsuppfyllelse från säljarens sida — dröjsmål, fel i godset etc. — såsom grund för hävning av

köpeavtal eller för skadeståndsanspråk eller hans möjligheter att angripa otillbörliga villkor i standardkontrakt eller att undgå verkningarna av sådana manövrer från företagens sida som syftar till ett kringgående av avbetalningsköplagens särskilda skyddsregler osv. Problem av detta slag torde emellertid inte vara av annan art eller mer frekventa vid hemförsäljning än annan försäljning och bör därför lösas i ett större sammanhang inom ramen för ett mera brett upplagt reformarbete på förmögenhetsrättens område. Den nu antydda avgränsningen av den aktuella lagstiftningsuppgiften utgör en viktig utgångspunkt för våra fortsatta överväganden.

4.2 *Näringsrättslig eller civilrättslig reglering*

Uppgiften att stärka konsumentskyddet när det gäller hemförsäljning kan i princip lösas på två olika sätt. Man kan antingen införa en näringsrättslig lagstiftning, som helt eller delvis förbjuder hemförsäljning eller i varje fall uppställer sådana villkor för näringsidkarnas rätt att idka hemförsäljningsverksamhet att det skapas garantier för att konsumenternas intressen tillvaratas. Den vägen har man gått på sina håll i utlandet, bl.a. i Danmark (jfr avsnitt 2.2). Men man kan också välja vägen över en rent civilrättslig lagstiftning, som med viss avvikelse från allmänna obligationsrättsliga regler gör inträdet av de avtalsrättsliga verkningarna av hemförsäljningsavtal beroende av särskilda, i konsumentens intresse uppställda villkor. Den metoden har valts i flertalet av de främmande länder där hemförsäljningsverksamheten över huvud taget har särskilt uppmärksammats i lagstiftningen.

Det säger sig självt att man genom en näringsrättslig lagstiftning kan åstadkomma ett mycket effektivt skydd för konsumenterna, t.ex. genom att införa ett totalt eller partiellt förbud mot hemförsäljning. Vissa resultat skulle sannolikt också kunna nås genom att man uppställer krav på auktorisation av företagen eller deras agenter och försäljare. En näringsrättslig reglering inger

emellertid principiella och näringspolitiska betänkligheter och har också andra nackdelar, som enligt vår mening väger betydligt tyngre än de fördelar som står att vinna från konsumentskyddssynpunkt. Att införa totalt eller partiellt förbud mot hemförsäljning skulle innebära ett markant avsteg från de grundsatser som vår traditionellt liberala näringsfrihetslagstiftning bygger på. Inskränkningar i näringsfriheten bör ske endast i den mån det är oundgängligen nödvändigt för att tillgodose viktiga allmänna samhällsintressen som inte kan värnas genom andra, mindre ingripande åtgärder. Redan av detta skäl bör lagstiftaren i första hand söka sig fram på andra vägar. En näringsrättslig förbudslagstiftning skulle dessutom kunna få mycket ogynnsamma verkningar för konsumenterna. Hemförsäljningsverksamheten som marknadsförings- och distributionsmetod fyller i och för sig en viktig funktion, inte minst i ett samhälle där utvecklingen alltmera går mot stora butiksenheter med begränsad service och stark koncentration av detaljhandeln till tätorterna. Detta gäller särskilt i ett land som Sverige med stora glesbygdsområden. I fråga om åtskilliga produkter, bl.a. flertalet hushållsmaskiner, måste också behovet av demonstration och rådgivning i hemmen beaktas, och det är naturligt att denna verksamhet kan ske i direkt anslutning till försäljningen. Till det nu sagda kommer, att en förbudslagstiftning under alla förhållanden inte kan träffa den viktiga sektor av hemförsäljningsverksamheten som avser bokförsäljning, eftersom en sådan lagstiftning skulle komma i strid med den i tryckfrihetsförordningen grundlagsfästa rätten att fritt sprida tryckt skrift. Uppenbart är att det inte kan komma i fråga att göra inskränkningar i denna spridningsrätt enbart i syfte att tillgodose konsumentskyddsintressen av det slag som det här gäller.

Nu anförda näringsrättsliga och tryckfrihetsrättsliga synpunkter kan återopas också mot en näringsrättslig reglering som syftar till något slags auktorisationstvång för hemförsäljningsverksamheten. Ett sådant system har emellertid också andra nackdelar. För

det första är det inte troligt att man via ett auktorisationssystem verkligen kommer till rätta med de olägenheter som från konsumentskyddssynpunkt är förenade med hemförsäljningsverksamheten. Det gäller ju inte här i första hand att ingripa mot ohederliga eller otillbörliga förfaranden från säljarnas sida, låt vara att det givetvis är angeläget att också komma till rätta med vissa former av missbruk. Behovet av ett stärkt konsumentskydd på detta område är betingat främst av försäljningsmetoden som sådan och föreligger i princip oberoende av på vilket sätt metoden tillämpas i de enskilda fallen. Detta skyddsbehov kan självfallet inte tillgodoses genom ett krav på auktorisation av säljareföretagen eller deras representanter. Ett auktorisationssystem innebär dessutom inte i och för sig några garantier mot missbruk i enskilda fall. Ett sådant system skulle dessutom kräva en dyrbar och tungrodd administrativ apparat och skulle med stor sannolikhet leda till kostnadsökningar som ytterst drabbar konsumenterna i form av högre priser.

Vi har av dessa skäl kommit till slutsatsen att en lösning av hemförsäljningsproblemet inte bör sökas inom ramen för ett näringsrättsligt regelsystem utan att man i första hand bör söka åstadkomma ett förstärkt konsumentskydd genom en civilrättslig reglering.

Det blir med denna utgångspunkt närmast fråga om att införa regler som på något sätt inskränker konsumenten-köparens bundenhet av de rättshandlingar han företar under sådana förhållanden som enligt vad vi tidigare har angett karakteriserar hemförsäljningen. Lagstiftningen bör syfta till att ge konsumenten en betänketid, under vilken han kan utan påverkan av motparten i hemförsäljningsavtalet överväga om han vill fullfölja rättshandeln. Det gäller med andra ord att återställa den balans mellan parterna som typiskt sett inte föreligger i hemförsäljningssituationerna på grund av det psykologiska underläge konsumenten befinner sig i. Enligt vad vi funnit, bl.a. efter studium av utländska förebilder på området, är det möjligt

att utforma ett civilrättsligt regelsystem i ämnet på sådant sätt att det angivna önskemålet tillgodoses, utan att man fördensskull behöver göra långtgående avvikelser från grundläggande avtalsrättsliga principer och utan att för konsumenterna själva eller de berörda näringsidkarna besvärande störningar i det kommersiella livet behöver uppkomma.

4.3 Huvudgrunderna för lagstiftningen

4.3.1 Tillämpningsområdet

Det blir nödvändigt att ta ställning till frågan om den nya lagstiftningens tillämpningsområde i tre betydelsefulla hänseenden. För det första måste en avgränsning ske med avseende på den typ eller de typer av avtal som bör omfattas av den särskilda regleringen. En sådan avgränsning måste ske både såvitt gäller avtalstypen i mera vidsträckt mening (köpeavtal, uppdragsavtal, försäkringsavtal etc.) och i fråga om karaktären av de prestationer som skall tillkomma konsumenten enligt avtalet (leverans av lösöre eller annan lös egendom, tillhandahållande av tjänster osv.). Det bör för det andra också prövas om en avgränsning bör ske med avseende på parternas ställning. Att särskilda regler för hemförsäljning bör vara tillämpliga endast när den ena parten är att anse som konsument i ordets vedertagna betydelse är uppenbart, men ställning måste tas också till frågan om lagstiftningen skall gälla endast när medkontrahenten i avtalet är näringsidkare eller även när denne uppträder i annan egenskap. Med hänsyn till de ändamålsynpunkter som över huvud taget motiverar en särskild lagstiftning på området måste slutligen och för det tredje en avgränsning av tillämpningsområdet ske också med avseende på frågan var konsumenten företagit den rättshandling vars verkningar skall särskilt regleras eller, med andra ord, om lagstiftningen skall vara tillämplig endast när denna rättshandling företagits i konsumentens bostad eller också när så har skett under andra

liknande förhållanden.

I den allmänna diskussionen har frågan om behovet av en särskild lagstiftning av detta slag praktiskt taget gällt endast avtal om *köp av lös egendom* främst kapitalvaror avsedda för den dagliga hushållningen eller i övrigt för privat bruk, som t.ex. böcker, dammsugare, symaskiner, köksredskap o.d. Även dyrbarare eller mer exklusiva varor, såsom bilar, tvättmaskiner, fryskåp etc. spelar en roll i sammanhanget. Det är också tydligt att en lagstiftning i första hand bör ta sikte på köp av sådana varor som nu nämns.

Det förekommer emellertid också att företag som tillhandahåller tjänster av olika slag bedriver sin ackvisionsverksamhet i form av ett slags "hemförsäljning". Detta gäller bl.a. försäkringsbolagen, men hit hör också åtskilliga företag som tillhandagår allmänheten med tillsyn eller service av olika slag och i denna verksamhet ingår ett slags *abonnemangsavtal*, varigenom företagen åtar sig att under en viss tidsperiod eller tills vidare vid återkommande tillfällen utföra tjänster av detta slag. Det kan också röra sig om en kombination av köp och abonnemang, som t.ex. när någon sluter avtal med ett korrespondensinstitut om att genomgå en brevkurs.

De synpunkter som motiverar en särskild skyddslagstiftning i fråga om hemförsäljningsavtal i egentlig mening gör sig i allmänhet gällande också när det gäller sådana abonnemangsavtal som här nämnts. Försäkringsavtalen däremot intar en särställning. Det gäller inte bara med avseende på den speciella karaktären av försäkringsåtagandet. Försäkringsbolagens verksamhet är redan nu kringgärdad av detaljerade föreskrifter i lagen om försäkringsrörelse, och försäkringsavtalslagen innehåller också ett flertal bestämmelser ägnade att skydda försäkringstagarna. Här bör särskilt erinras om de tidigare (avsnitt 2.1) återgivna bestämmelserna i 302 § lagen om försäkringsrörelse. Hittillsvarande erfarenheter av den ackvisionsverksamhet som försäkringsbolagen bedriver genom sina försäkringsombud ger inte heller vid handen

att det från de synpunkter som här är aktuella skulle föreligga något behov av ytterligare regler till konsumenternas skydd.

Den nu tillämnade lagstiftningen bör i enlighet med det sagda gälla också sådana abonnemangsavtal som vi nyss har beskrivit men däremot inte försäkringsavtal. Till frågan hur lagstiftningens tillämpningsområde i denna del bör närmare avgränsas återkommer vi i den speciella motiveringen.

Vi har redan påpekat att den nya lagstiftningen inte bör ha en vidsträcktare tillämpning än som påkallas av behovet att bereda skydd åt konsumenterna mot att vid hemförsäljning förledas eller förmås till rättshandlingar som de under andra förhållanden kanske skulle ha avstått från. Med den utgångspunkten synes det oss uppenbart, att den särskilda lagstiftningen i princip bör träffa endast sådan försäljning som sker *yrkesmässigt*. Det förekommer givetvis att bl.a. avtal om köp av lös egendom ingås i köparens bostad också i fall då säljaren inte uppträder som näringsidkare, t.ex. när en privatperson säljer sin begagnade bil till en granne eller en god vän. Givetvis behövs inte några särskilda konsumentskyddsregler för sådana fall.

Det synes emellertid inte påkallat att låta den nya lagstiftningen omfatta all yrkesmässig hemförsäljning. I de fall då *köparen själv är näringsidkare* och avtalet ingås i och för hans näringsverksamhet gör sig sådana konsumentskyddssynpunkter som bildar den rättspolitiska motiveringen för en särskild lagstiftning knappast alls gällande. Det torde i ganska stor utsträckning förekomma att lantbrukares, hantverkares och vissa andra företagens behov av förnödenheter tillgodoses genom att leverantörernas agenter uppsöker presumtiva kunder och sluter köpeavtal med dessa vid sådana besök. Särskilt när det gäller lantbrukare och vissa andra småföretagare lär avtalssluten ofta ske i köparens bostad. Här rör det sig emellertid ofta om handelsköp, och i varje fall föreligger typiskt sett inte de särskilda psykologiska faktorer som försätter ena parten i ett underläge i förhållande till

motparten och som enligt vad vi tidigare har utvecklat motiverar att lagstiftaren ingriper för att bereda konsumenten-köparen ett särskilt skydd. En tillämpning av särskilda skyddsregler i dessa fall skulle tvärtom kunna verka i en för hithörande kategorier köpare ogynnsam riktning genom att försvåra för dem att snabbt och på gynnsamma betalningsvillkor få leverans av förnödenheter som de oundgängligen behöver i sin verksamhet. Vi har därför stannat för att den särskilda lagstiftningen i princip bör gälla endast när de varor som köpeavtalet avser resp. de tjänster som enligt abonnemangsavtal skall tillhandahållas är avsedda för privat bruk. De gränsdragningsproblem som kan bli aktuella i detta sammanhang kommer vi att behandla närmare i den speciella motiveringen.

I det föregående har vi talat om "hemförsäljning" utan närmare precisering av uttryckets innebörd, såvitt avser *de förhållanden under vilka konsumenten företar sin rättshandling*, dvs. avger det anbud eller lämnar det svar på säljarens anbud som för hans del leder till bindande avtal. Vi har emellertid härvid i första hand haft sådana fall i tankarna då köparen avger sitt anbud eller lämnar svar på säljarens anbud i sin egen bostad. Det är också tydligt att det är framför allt vid sådan hemförsäljning i trängre mening som behovet av ett särskilt skydd för konsumenterna framträder. Som har antytts i skilda sammanhang i det föregående kan det dock anföras skäl att låta en särskild lagstiftning till skydd för konsumenterna gälla också vissa fall då rättshandlingen inte företages i konsumentens bostad men under likartade förhållanden. "Uppsökande försäljningsverksamhet" lär i viss omfattning förekomma också på andra platser, där företagaren eller hans representant kan vänta sig att på en gång träffa ett större antal presumtiva köpare, t.ex. på arbetsplatser eller i sjukhus, skolor, universitet, militärförläggningar o.d. De ändamålssynpunkter som skall tillgodoses genom en särskild lagstiftning på detta område kan synas tala för att man inbegriper också sådana fall eller över

huvud taget samtliga fall då försäljning sker annorstädes än från ett av säljaren inrättat fast försäljningsställe. Den engelska lagstiftningen har i princip ett sådant mera vidsträckt tillämpningsområde.

Det skall inte bestridas att det många gånger kan föreligga ett behov av särskilt skydd för konsumenterna också vid annan "uppsökande" försäljning än sådan som sker i hemmen. Vid våra överväganden i denna del har vi emellertid tagit som principiell utgångspunkt, att en speciallagstiftning av detta slag, som innebär avvikelser från de avtalsrättsliga principer som annars gäller, inte bör ges ett vidsträcktare tillämpningsområde än som är oundgängligen påkallat för att tillgodose ett kvantitativt och kvalitativt dokumenterat behov av skydd för konsumenterna. Utifrån denna grundsyn har vi — i likhet med de sakkunniga i de nordiska grannländerna — funnit det mycket tveksamt om man f.n. bör gå utanför området för hemförsäljning i mera inskränkt mening. Vi vill i det följande särskilt peka på två faktorer, som enligt vår mening måste beaktas.

För det första synes hittillsvarande erfarenheter inte ge belägg för att försäljning som sker på arbetsplatser o.d. har gett upphov till olägenheter från konsumentskyddssynpunkt i tillnärmelsevis samma utsträckning som den egentliga hemförsäljningen. I den allmänna debatten är det också nästan enbart denna typ av försäljning som har tilldragit sig intresse. Detta är knappast heller ägnat att förväna, eftersom den psykologiska situationen — av skäl som knappast behöver utvecklas närmare — typiskt sett är en helt annan och betydligt mer ogynnsam för konsumenten, när han uppsöks av försäljaren i sin bostad, än när han konfronteras med denne på sin arbetsplats, på ett sjukhus eller över huvud taget i en mera neutral miljö, där han normalt inte är ensam utan ingår som medlem i en större grupp. Skyddsbehovet är med andra ord inte alls lika framträdande vid detta senare slag av försäljning.

För det andra är det ovisst om särskild lagstiftning är behövlig för att tillgodose det

skyddsbehov som trots allt kan finnas. Arbetsgivare och andra huvudmän för sådana anläggningar som det här gäller har uppenbarligen ett starkt intresse av att försäljningsverksamhet inom anläggningarna inte sker på ett sätt som stör trivseln eller skapar oro och missnöje bland dem som vistas där. Sker försäljningsverksamheten på ett sätt som innebär att konsumentskyddsintressena åsidosätts är detta uppenbarligen ägnat att skapa missnöje, och man kan därför räkna med att arbetsgivare och andra huvudmän i den egna verksamhetens intresse kommer att ingripa med förbud, helt eller delvis, mot sådan verksamhet inom de lokaler eller områden för vilka de svarar. Rena ordningssynpunkter torde f.ö. ofta utgöra ett tillräckligt skäl att på detta sätt begränsa försäljningsverksamheten.

Redan nu anförda omständigheter utgör enligt vår mening tillräckliga skäl att tills vidare begränsa den nya lagstiftningens tillämpningsområde till de egentliga hemförsäljningarna. Men också rättstekniska hänsyn talar emot att man utan tvingande skäl går längre. Om man vill fänga in även sådan försäljning som sker på arbetsplatser eller under liknande förhållanden, torde det knappast finnas någon annan användbar metod att avgränsa tillämpningsområdet än att låta lagstiftningen omfatta all försäljning som inte sker från ett av säljaren inrättat fast försäljningsställe. Innebörden av sistnämnda uttryck liksom av varje annat liktydigt begrepp måste emellertid med nödvändighet bli oklar. Man måste räkna med ett stort antal svårbedömda gränsfall, som ger upphov till besvärande tolknings- och tillämpningssvårigheter. Det kan här räcka med att peka på de fall då försäljning sker från helt provisoriska kiosker o.d. som företagarna upprättar tillfälligt i anslutning till utställningar, mässor, offentliga tillställningar, basarer osv. Det lär knappast vara möjligt att finna en lagteknisk lösning som undanröjer dessa svårigheter eller att genom motivuttalanden dra upp gränserna för tillämpningsområdet på ett entydigt sätt.

Vi är emellertid medvetna om att vårt

ställningstagande i denna fråga sakligt sett bygger på osäkra premisser och på antaganden, som i en framtid kan visa sig vara oriktiga. Det kan bli anledning att ompröva ståndpunktstagandet om utvecklingen efter ikraftträdandet av en lagstiftning med mer begränsat tillämpningsområde mot förmodan skulle leda till att försäljningsverksamheten på arbetsplatser och under liknande förhållanden ökar och tar sig sådana uttryck att konsumentskyddsintressena åsidosättes på ett sätt som man hittills inte har erfart. Den lagstiftning som vi kommer att föreslå är också så utformad att tillämpningsområdet i en framtid kan vidgas till att omfatta också försäljning på arbetsplatser o.d., utan att man samtidigt behöver frånga de principer på vilka lagstiftningen bygger.

I ett hänseende anser vi det emellertid befogat att gå utanför hemförsäljning i trängre mening, dvs. försäljning som sker i köparens egen bostad. Under senare år har på vissa håll utomlands — särskilt i Förenta staterna — utbildats en försäljningsmetod, som i korthet kan beskrivas på följande sätt. En företagare träffar överenskommelse med en person att denne skall åtaga sig försäljning för företagets räkning under speciella förhållanden. "Representanten" — som i allmänhet är en person i god ekonomisk och social ställning — åtar sig sålunda att vid ett eller flera tillfällen, på företagets bekostnad, inbjuda vänner och bekanta till något slags tillställning i sitt hem, t.ex. ett cocktailparty, och att i anslutning därtill förevisa företagets varor, propagera för dessa och om möjligt finna avsättning för varorna genom att — mot sedvanlig provision — ta upp order från eller ingå försäljningsavtal med gästerna. Metoden torde i åtskilliga fall ha visat sig vara mycket framgångsrik. Med den syn på affärsmoral och god affärssed som f.n. är förhärskande i vårt land krävs knappast någon motivering för påståendet, att försäljningsmetoder av detta slag inte är förtjänta av uppmuntran. De torde visserligen hittills inte ha vunnit nämnvärd tillämpning hos oss, men en framtida utveckling i annan riktning kan inte uteslutas. Det är enligt vår

mening uppenbart att de synpunkter som över huvud taget motiverar en lagstiftning om särskilt skydd för konsumenterna vid hemförsäljning gör sig starkt gällande också när det gäller försäljning av det slag som nu har beskrivits. Den nya lagstiftningen bör därför vara tillämplig också vid sådan försäljning. Man måste f.ö. räkna också med andra fall då en konsument under tillfälligt besök i annan persons bostad kommer i kontakt med en försäljare och förmås att ingå köpeavtal. Sådana situationer företer sådana likheter med den som föreligger när konsumenten ingår motsvarande avtal i sitt eget hem att han i princip bör åtnjuta samma rättskydd i båda fallen.

Vi förordar under hänvisning till vad vi nu har anfört, att den nya lagstiftningen görs tillämplig på alla de fall då konsumenten har företagit en rättshandling som för honom leder till bindande avtal i sin egen eller tredje mans bostad. En sådan utvidgning av tillämpningsområdet ger uppenbarligen inte upphov till några sådana tolknings- eller tillämpningssvårigheter som nyss berördes på tal om försäljning på arbetsplatser eller under andra liknande förhållanden.

4.3.2 Den rättstekniska metoden

Som vi tidigare har anfört bör den ifrågakörande lagstiftningen syfta till att på visst sätt inskränka den bundenhet för konsumenten som enligt allmänna avtalsrättsliga regler följer av att någon avger anbud eller lämnar antagande svar på anbud. De nya regler som införs bör i princip få den verkan att konsumenten bereds en tids rådrum, varunder han får tillfälle att under psykologiskt gynnsammare betingelser överväga om han vill stå fast vid det åtagande han gjort vid sammanträffandet med säljaren eller dennes ombud. Det blir med andra ord fråga om att på sätt som har skett i ett flertal främmande länder och som har förutsatts i Nordiska rådets tidigare omnämnda rekommendation införa något slags "ångerfrist" till förmån för konsumenten.

Rättstekniskt kan denna uppgift lösas enligt två principiellt artskilda metoder. Den ena innebär, att man under viss tid "suspenderar" konsumenten-köparens bundenhet av den rättshandling — anbud eller svar på anbud — som han har företagit och som han enligt allmänna regler skulle vara oåterkalleligt bunden av samt att man låter bundenhet på köparens sida inträda endast under förutsättning att han själv under respittiden *tillträder* avtalet genom att avge ytterligare en viljeförklaring av i princip samma innehåll som den första. Hemförsäljnings- eller abonnemangsavtalet får enligt detta alternativ karaktären av ett suspensivt villkorat avtal med en till konsumentens förmån verkande tidsbegränsning. Denne får med andra ord samma ställning som en anbudstagare har. Enligt den andra metoden åter konstrueras avtalet som ett resolutivt villkorat avtal med en till säljarens förmån verkande tidsbegränsning. Detta alternativ innebär praktiskt sett att konsumenten-köparen i princip blir bunden av sin rättshandling enligt vanliga avtalsrättsliga regler men ges en möjlighet att under en begränsad tid, "ångerfristen", *frånträda* sin bundenhet genom att avge en viljeförklaring rakt motsatt den som innefattas i den företagna rättshandlingen.

Det finns emellertid också en möjlighet att på visst sätt kombinera dessa båda alternativ. Man kan tänka sig en lösning som i princip bygger på en konstruktion med ett suspensivt villkorat avtal, vilket emellertid säljaren genom att *efter* hembesöket vidta viss åtgärd gentemot köparen, t.ex. tillstålla denne en orderbekräftelse eller ett kontrakt, kan förvandla till ett resolutivt villkorat avtal, dvs. ett avtal som köparen kan frigöra sig från endast genom att inom en kortare "ångerfrist" avge förklaring om att han önskar frånträda sin bundenhet.

I flertalet av de utländska rättssystem som innehåller särskilda regler till skydd för konsumenterna vid hemförsäljning har lagstiftningen byggt på konstruktionen resolutivt villkorat avtal med en ångerfrist, som löper från det konsumenten-köparen företog sin första rättshandling, dvs. avgav anbud

eller accept. En sådan lösning har valts i flera delstater i Kanada och Förenta Staterna och i ett i Västtyskland nyligen framlagt lagförslag. Såvitt känt finns inte i något rättssystem regler som renodlat bygger på konstruktionen suspensivt villkorat avtal och således innebär att avtal över huvud taget inte kommer till stånd om inte köparen aktivt tillträder det avtal som med tillämpning av allmänna regler blivit bindande för honom redan i och med att han först avgav anbud eller accept. Den nyss beskrivna kombinerade metoden med ett suspensivt villkorat avtal som genom viss åtgärd från säljarens sida förvandlas till ett resolutivt villkorat avtal är i princip den lösning som har valts i Storbritannien.

För enkelhetens skull kommer de tre beskrivna metoderna i det följande att med starkt förkortade och något oegentliga uttryckssätt betecknas som den "suspensiva", den "resolutiva" resp. den "kombinerade" metoden.

Tydligt är att den rent *suspensiva metoden* bereder konsumenten det starkaste och mest effektiva skyddet. Konsumenten-köparen behöver över huvud taget inte bekymra sig för att det skall inträda några rättsliga eller ekonomiska konsekvenser av vad han företagit sig vid försäljarens besök. Han kan helt riskfritt skriva på en ordersedel eller underteckna ett köpekontrakt, eftersom detta inte leder till någon som helst bundenhet för honom, om han inte inom viss tid efter besöket bekräftar att han vill fullfölja avtalet. Hans passivitet under denna tid är med andra ord tillräcklig för att han skall gå helt fri från verkningarna av sin rättshandling.

Mot ett system av detta slag kan dock resas allvarliga principiella invändningar. I sak innebär denna lösning att köparens rättshandling, dvs. avgivandet av anbud eller accept, som under andra förhållanden tilläggs vittgående rättsliga och därmed ekonomiska verkningar för den som företar handlingen, görs till en nullitet. En sådan ordning står i skarp motsats till grundläggande principer för vår avtalsrätt, som utgår från att

anbud och antagande svar på anbud är bindande och i princip inte kan återkallas. Denna grundsats har djupa rötter i rättshistoriska traditioner och har fast förankring i det allmänna rättsmedvetandet: "Vad som är skrivet är skrivet". Att så radikalt avvika från hävdvunna och erkända grundsatser som det skulle innebära att välja den nu diskuterade lösningen kan enligt vår mening inte komma i fråga. Det skulle kunna leda till en allmän uppluckring av människors respekt för det avtalsrättsliga regelsystemet i övrigt och därmed få ogynnsamma verkningar på andra och mer betydelsefulla områden av rättslivet. Det finns så mycket mindre anledning att ta ett sådant steg, som det i allmänhet är större sannolikhet för att den som skriver under en handling verkligen har klart för sig att åtgärden har rättslig betydelse än att han själv betraktar den som en rättslig nullitet. Ett så djupgående ingrepp i det bestående regelsystemet synes därför inte heller vara nödvändigt för att man skall uppnå det eftersiravade syftet att bereda konsumenterna ett tillfredsställande rättsskydd. Härtill kommer att ett renodlat suspensivt system skulle kunna få ogynnsamma återverkningar även för konsumenterna själva. Systemet skulle skapa stor otrygghet för säljareparten och sannolikt avsevärt minska företagets benägenhet att över huvud taget bedriva hemförsäljningsverksamhet, en effekt som av tidigare anförda skäl inte i och för sig är önskvärd. Under alla förhållanden måste man räkna med att även vid oförändrad aktivitet från företagets sida — och därmed oförändrad kostnadsnivå — hemförsäljningsomsättningen skulle gå ned betydligt. En sådan utveckling måste oundvikligen leda till prisstegringar, sannolikt ganska betydande sådana. Det pris konsumenterna på det sättet får betala kan inte antas stå i proportion till de fördelar de vinner i form av förstärkt rättsskydd.

Det är naturligt att härnäst ta upp den *kombinerade metoden* till granskning, eftersom en lösning enligt den metoden åtminstone formellt ger konsumenten ett bättre skydd än den renodlat resolutiva me-

toden. Ett kombinerat system synes inte inge lika starka principiella betänkligheter som det renodlat suspensiva systemet. Under det att det sistnämnda innebär att man fränkänner konsumenten-köparens anbud eller accept varje rättslig verkan, innebär det kombinerade systemet att denna rättshandling — fastän den formellt och reellt har karaktären av anbud eller accept — inte tillerkänns annan rättsverkan än som enligt 9 § avtalslagen är knuten till "uppfordran att avge anbud". Systemet innebär ju nämligen, att avtal kan komma till stånd endast om säljaren efter hembesöket reagerar på köparens anbud eller accept genom att tillställa köparen en orderbekräftelse eller en köpehandling, vilken i sin tur inte tillägs annan verkan än ett anbud från säljarens sida, vilket köparen anses ha antagit om han inte inom "ångerfristen" avger en uttrycklig förklaring att han inte vill fullfölja avtalet, dvs. antaga säljarens "anbud". Liksom när det gäller anbud som en säljare avgett efter sådan uppfordran från köparens sida som avses i 9 § avtalslagen blir med andra ord köparen bunden vid passivitet. Viss jämförelse kan göras också med vad som enligt 60 § köplagen gäller om s.k. öppet köp. Också här tillägs köparens passivitet den verkan att för honom bindande avtal kommer till stånd. Den skillnaden föreligger dock, att reglerna om öppet köp i 60 § köplagen förutsätter att godset har kommit i köparens besittning, under det att i de nu aktuella hemförsäljningsfallen leverans typiskt sett är avsedd att ske först sedan bindande avtal har kommit till stånd.

Den kombinerade metoden innebär sålunda inte lika uppseendeväckande avsteg från allmänna avtalsrättsliga regler som den suspensiva metoden och ger i och för sig konsumenterna ett gott skydd. Det är inte heller i första hand från principiella eller rättsteoretiska synpunkter som vi i likhet med våra kolleger i de övriga nordiska länderna har funnit oss böra avvisa en lösning på grundval av denna metod. Invändningarna mot systemet ligger snarare på det praktiska planet — låt vara att det också från principi-

ella synpunkter kan inge betänkligheter att s.a.s. förvandla vad som formellt och enligt allmänna avtalsrättsliga regler är att anse som anbud eller accept till endast uppfordran att avge anbud. Genom ett system av detta slag skulle nämligen själva avtalsproceduren i det stora antalet fall då båda parterna från början är ense om att stå fast vid avtalet avsevärt kompliceras och tidsmässigt förlängas. Detta skulle i sin tur med all sannolikhet inverka ogynnsamt på konsumenternas möjligheter att få snabb leverans i de många fall då detta från deras egen synpunkt är önskvärt. Det är också troligt att systemet skulle medföra kostnadsökningar som ytterst skulle drabba konsumenterna i form av prishöjningar. Till det anförda kommer att systemet skulle ge upphov till besvärande tillämpningsproblem. Det är knappast möjligt inom ramen för ett sådant system att finna en entydigt fastställbar utgångspunkt för den frist under vilken köparen skall kunna frigöra sig från sin bundenhet. Vare sig man låter "ångerfristen" börja löpa redan när säljaren avsänder orderbekräftelsen eller kontraktshandlingen eller först när köparen mottagit handlingen, skulle man ställas inför avsevärda bevisvårigheter.

Återstår så att undersöka om en tillfredsställande ordning kan åstadkommas med tillämpning av den *resolutiva metoden*. En lösning enligt denna metod har flera fördelar. Den kan genomföras utan att man i väsentlig mån avviker från vedertagna avtalsrättsliga grundsatser. Den principiella utgångspunkten förblir, att den som avger ett anbud eller en accept är bunden av sin viljeförklaring och att mottagaren inte behöver vidta någon åtgärd för att denna bundenhet skall bestå. På det praktiska planet medför ett system byggt på denna metod inga nämnvärda komplikationer. För alla de fall då båda parterna är ense om att fullfölja ett hemförsäljnings- eller abonnemangsavtal innebär systemet inga som helst förändringar av praktisk betydelse. Det finns därför inte anledning att befara några nämnvärda kostnads- och prisstegringar. Omsättningstryggheten kan i allt väsentligt bevaras,

och man behöver därför inte räkna med några menliga verkningar i fråga om företagens benägenhet att bedriva seriös och nyttig hemförsäljningsverksamhet. Missbruk från konsumenternas sida motverkas genom kravet att köparen måste vara aktiv för att komma ifrån avtalet.

Frågan är närmast, om en lösning enligt den resolutiva metoden bereder ett tillräckligt skydd för konsumenterna. En svaghet ligger i just det förhållandet att en utlösning av skyddsmekanismen förutsätter ett självständigt initiativ från den enskilde konsumentens sida. Det kan hävdas att man härigenom ställer alltför stora krav på konsumenterna och att lagstiftningen ofta blir verkninglös i praktiken, kanske just i de mest ömmande fallen. De personer som främst är i behov av ett särskilt skydd saknar i allmänhet kännedom om gällande rättsregler och föreställer sig knappast att de kan dra sig undan verkningarna av en rättshandling, som de har företagit genom att sätta sitt namn på en ordersedel eller ett kontrakt.

Invändningar av detta slag kan inte förbigås men utgör å andra sidan inte tillräckliga skäl att avvisa den principlösning som här diskuteras. Systemets effektivitet kan nämligen ökas väsentligt, om man inför en ordning som innebär att den enskilde köparen i varje särskilt fall bringas till full insikt om sina rättigheter enligt den nya lagen. Detta önskemål kan tillgodoses utan att man behöver göra något allvarligare ingrepp i det bestående regelsystemet eller överge den resolutiva metoden som sådan. Man kan — delvis efter förebild av vissa utländska rättssystem (jfr t.ex. UCCC 2.503) — genom lag föreskriva att säljaren i samband med avtalets ingående eller rättare sagt i samband med att köparen avger anbud eller accept skall på visst sätt underrätta köparen om den rätt som lagen ger denne att inom "ångerfristen" frigöra sig från sin bundenhet. Om uppfyllelse från säljarens sida av denna skyldighet samtidigt får utgöra en förutsättning för att bundenhet över huvud taget skall inträda för köparen, får systemet anses ge konsumenterna ett fullgott skydd. Givetvis bör genom särskilda

formföreskrifter säkerställas att underrättelsen verkligen får den avsedda effekten — att fästa köparens uppmärksamhet på hans lagenliga rättigheter.

Det kan synas säreget och från principiella synpunkter i viss mån betänkligt att genom lag ålägga ena parten i ett avtalsförhållande skyldighet att lämna motparten underrättelse om vad han har att iaktta för att komma ifrån sin bundenhet av en i och för sig fullt giltig rättshandling. I de avtals-situationer som det här gäller är emellertid omständigheterna som nämnt särpräglade. Karakteristiskt är att köparen typiskt sett är i ett underläge. Den skisserade ordningen är ett enkelt sätt att återställa balansen mellan parterna. Från praktiska synpunkter kan några invändningar knappast resas mot den ifrågasatta underrättelseskyligheten. Det innebär inte någon särskild belastning för en säljare att han samtidigt med att han avkräver köparen en bekräftelse på dennes anbud eller accept i form av en namnunderskrift på en ordersedel eller ett kontrakt har att överlämna en skriftlig underrättelse av nu antytt slag.

Vi förordar i enlighet med det anförda en lagstiftning som i princip bygger på den resolutiva metoden och som samtidigt innebär, att köparen vid hemförsäljnings- eller abonnemangsavtal blir bunden av sitt anbud eller sin accept endast under förutsättning att säljaren eller dennes representant — mellanmannen — vid sammanträffandet med köparen överlämnar en skriftlig underrättelse till denne om hans rätt att frigöra sig från sin bundenhet.

Ytterligare två frågor av principiell betydelse bör beröras i detta sammanhang, nämligen "ångerfristens" längd och formerna för köparens förklaring att han inte vill stå vid sin rättshandling.

När det gäller att bestämma *ångerfristens längd* måste en avvägning ske mellan å ena sidan den enskilde köparens intresse av att få skäligt rådrum och å andra sidan intresset av trygghet i den allmänna omsättningen. Vi har för vår del funnit att dessa intressen blir på ett rimligt sätt tillgo-

dosedda om tiden bestäms till en vecka.

Vad angår *formerna för frånträdan* skulle det givetvis vara en fördel för den enskilde konsumenten om han kunde frigöra sig från bundenhet av sitt anbud eller sin accept genom att helt formlost underrätta säljaren om att han inte vill stå fast vid avtalet. Det kan möjligen befaras att ett krav på skriftlighet skulle avhålla åtskilliga köpare från att över huvud taget begagna sig av möjligheten att befria sig från avtalet. Å andra sidan skulle bevissvårigheterna bli när nog oöverstigliga i fall då tvist uppkommer huruvida köparen verkligen har avgett någon förklaring och gjort det i rätt tid, om även muntliga förklaringar godtas. I verkligheten skulle därför frånvaron av ett formkrav endast skenbart ge konsumenterna en fördel. Enligt vår mening bör därför föreskrivas att köparen kan frigöra sig från sin bundenhet blott genom att tillstålla säljaren skriftlig förklaring härom. Den börda som härigenom läggs på den enskilde kan lättas genom att säljaren åläggs att överlämna ett formulär till sådan förklaring tillsammans med den underrättelse om rätten att frånträda avtalet som han enligt det föregående skall tillhandahålla.

4.3.3 Undantag för kontantköp m.m.

Syftet med den nya lagstiftningen är som nämnt att skydda konsumenterna mot att under trycket av det psykologiska underläge som de typiskt sett befinner sig i vid hemförsäljning ingå rättshandlingar som de under andra förhållanden skulle avstå från. Men det förhåller sig självfallet inte så att den som har ingått ett hemförsäljningsavtal alltid ångrar sig. Tvärtom torde man kunna utgå från att i flertalet fall köparen är klart medveten om vad han gett sig in på och är fullt beredd att fullfölja avtalet. Framför allt har man grund för ett sådant antagande i de fall då köparen redan i samband med att han avger sitt anbud eller sin accept gör en kännbar ekonomisk uppoffring.

En viktig omständighet att beakta i detta

sammanhang är, att köparen inte sällan har intresse av att kunna få omedelbar eller i varje fall snabb leverans och att man å andra sidan måste räkna med en viss obenägenhet hos företagen att medge leverans så länge ångerfristen löper och det således råder osäkerhet huruvida köparen kommer att fullfölja avtalet. Det finns sålunda ett konsumentintresse som talar för att lagstiftningen inte ges ett alltför vidsträckt tillämpningsområde och som bör vägas mot konsumenternas intresse av att under vissa omständigheter kunna frånträda hemförsäljningsavtal. Ju större den uppoffring är som köparen gör genom att redan i samband med att han avger anbud eller accept betala hela eller en del av köpeskillingen, desto bättre grund har man för antagandet att han är fullt medveten om avtalets innebörd och fast besluten att fullfölja det. Och i sådana fall är det intresse som den nya lagstiftningen skall tillgodose så uttunnat att det i jämförelse med motstående intressen knappast förtjänar särskilt skydd.

Det finns ytterligare en omständighet som talar för att kontantköp och vissa kreditköp lämnas utanför lagstiftningens tillämpningsområde. Som har förutsatts i Nordiska rådets rekommendation är det framför allt i de fall då en försäljare oombedd uppsöker en presumtiv köpare i dennes bostad som behovet av särskilda skyddsregler framträder. I sådana fall åter, då det är på konsumentens egen begäran som säljarens representant avlägger det hembesök vid vilket avtalet ingås, är de psykologiska förhållandena normalt inte så ogynnsamma för köparen att han är i behov av en särskild betänketid under vilken han kan frånträda avtalet. Sakligt sett skulle det därför vara befogat att begränsa lagstiftningen till de förstnämnda fallen. Det är emellertid tydligt att frågan, huruvida försäljaren kommit oombedd eller på köparens begäran många gånger skulle ge upphov till tvistigheter och att bevisvärigheterna skulle bli stora, oavsett om bevisbördan läggs på säljaren eller på köparen. Vi har därför funnit det angeläget att om möjligt undvika en avgränsning av tillämpningsområdet som

bygger på detta kriterium. Önskemålet att praktiskt sett utesluta fall då sammanträffandet mellan parterna skett på köparens begäran kan emellertid i viss mån tillgodoses genom att sådana köp vid vilka köparen omedelbart betalar hela köpeskillingen eller en inte alltför obetydlig handpenning lämnas utanför lagens tillämpningsområde. Man kan nämligen förutsätta, att en person som själv kallar en försäljare till sig och bestämmer sig för ett köp i allmänhet också är angelägen att slutligt avtal och därmed leverans skall komma till stånd snarast och sålunda regelmässigt är beredd att omedelbart betala minst den handpenning som är föreskriven för att lagen inte skall bli tillämplig.

På nu anförda skäl har vi funnit oss böra föreslå att rena kontantköp och vissa kreditköp undantas från lagens tillämpning. När det gäller att dra gränsen mellan de kreditköp som bör omfattas av lagstiftningen och dem som bör falla utanför synes man böra ta hänsyn till både handpenningens absoluta och dess relativa storlek. Till detaljerna i fråga om våra bedömningar i det hänseendet återkommer vi i den speciella motiveringen. I det sammanhanget behandlas också frågan vad som skall anses som kontant betalning och betydelsen av att köparen lämnar s.k. inbytesgods som dellikvid.

4.3.4 "Sidolöpare"

Det förekommer inte sällan, att försäljare eller agenter för de företag som bedriver hemförsäljning muntligen lämnar köparen utfästelser om särskilda förmåner — t.ex. att tillbehör skall ingå i leveransen utan särskild betalning — i samband med att de vid sammanträffandet med köparen tar upp order av eller sluter avtal med denne. Sådana utfästelser brukar i doktrinen gå under beteckningen "sidolöpare" (jfr avsnitt 2.1).

I fall där försäljaren har ställningsfullmakt eller i övrigt har behörighet att på sin huvudmans vägnar göra utfästelser av detta slag uppkommer inte några speciella problem. Utfästelsen ingår då i det anbud som

köparen har att ta ställning till eller i sådant meddelande som enligt 9 § avtalslagen är att anse som uppfordran till den presumtive köparen att avge anbud. Genom att acceptera anbudet med det utvidgade innehåll som det har fått genom utfästelsen eller genom att till försäljaren avge ett anbud innefattande sidolöparen åstadkommer köparen, i förra fallet att avtal omedelbart kommer till stånd i överensstämmelse med säljarens genom mellanmannen framförda anbud — vilket således inbegriper sidolöparen — och i det senare fallet att säljaren anses ha antagit ett anbud från köparens sida, vilket innefattar sidolöparen, om han inte utan oskäligt uppehåll meddelar köparen att han inte vill antaga anbudet.

Situationen blir mera problematisk i de fall då försäljaren saknar behörighet att göra utfästelser av detta slag. Det vanliga är också att sådan behörighet inte tillkommer de agenter, handelsresande eller andra representanter som hemförsäljningsföretagen använder i sin verksamhet. Som vi har utvecklat i det föregående är det ovisst vilken rättsverkan som under dessa förhållanden skall tilläggas en sidolöpare enligt nu gällande rätt. I det hänseendet hänvisar vi till den föregående redogörelsen (avsnitt 2.1).

Den rådande osäkerheten beträffande rättsläget är ägnad att skapa otrygghet, ge upphov till tvistigheter och leda till rättsförkluster. Situationen måste därför betecknas som i hög grad otillfredsställande. I och för sig skulle det vara önskvärt att man genom lagstiftning kunde åstadkomma en lösning av problemen för hela det avtalsrättsliga området. Så kan dock uppenbarligen inte ske i detta sammanhang. En lösning av generell räckvidd bör komma till stånd inom ramen för en översyn av den allmänna avtals- och fullmaktsrättsliga lagstiftningen, varvid framför allt kommissionslagstiftningens hithörande bestämmelser kommer i blickfältet. Å andra sidan är missförhållandena särskilt påtagliga när det gäller hemförsäljning. Sidolöpare torde som nämnt vara vanliga vid sådan försäljning och det synes vara ofta förekommande att företagens representanter

underlåter att inberätta sidolöpare till sina huvudmän, ett förhållande som ger en naturlig förklaring till att ett stort antal av de tvister som hemförsäljningen gett upphov till har rört just sidolöpare. Vi anser det därför inte försvarligt att förbigå sidolöparproblemet när vi nu föreslår att hemförsäljningsavtalet i övrigt blir föremål för särskild reglering.

I överensstämmelse med vad vi har anfört i samband med redogörelsen för gällande rätt anser vi en naturlig utgångspunkt vara att en sidolöpare alltid skall anses ingå i det anbud eller svar som konsumenten-köparen avger till säljaren genom dennes representant. Ett sådant betraktelsesätt återspeglar väl den faktiska situationen och står i överensstämmelse med allmänna avtalsrättsliga grundsatser. Vi förordar därför att en bestämmelse med detta innehåll blir lagfäst för hemförsäljningsavtalens del.

Med en sådan bestämmelse har emellertid inte åstadkommits någon fullständig lösning av sidolöparproblemet. Det är nämligen en öppen fråga, huruvida den omständigheten att sidolöparen innefattas i köparens anbud eller svar skall leda till att avtalsslutet strandar på grund av dissens, såvida inte säljaren uttryckligen godtar köparens anbud inklusive sidolöparen, eller om avtal skall anses komma till stånd på villkor som innefattar sidolöparen, såvida inte säljaren uttryckligen förkastar köparens anbud.

För gällande rätts del kan man ha olika meningar i den frågan. När problemet nu skall lösas genom lagstiftning bör man enligt vår mening eftersträva en ordning som leder till praktiskt och ekonomiskt tillfredsställande resultat och som tillgodoser de konsumentskyddsintressen som den tilltänkta lagstiftningen om hemförsäljning är avsedd att skydda. Samtidigt måste dock självfallet tillses att en reglering av frågan inte sker på ett sätt som innebär ett åsidosättande av grundläggande förmögenhetsrättsliga principer.

Med dessa utgångspunkter synes oss en lösning enligt ”dissens-alternativet” mindre lämplig, även om den rättsteoretiskt väl kan

försvaras. Det skulle knappast överensstämma med gängse uppfattning om betydelsen av sidolöpare att anse dess blotta existens utan vidare föranleda att något avtal över huvud taget inte kommer till stånd. Avtalsparterna torde vanligen båda uppfatta situationen så, att de visserligen har träffat ett avtal men att det råder tvist huruvida sidolöparen ingår i avtalet eller, mera konkret uttryckt, huruvida säljaren är skyldig att infria representantens utfästelse. Denna inställning är så mycket mera naturlig som sidolöpare oftast avser endast någon åtminstone ekonomiskt mindre betydelsefull detalj. Det synes oss under dessa förhållanden naturligt att en lagbestämmelse i ämnet tar direkt sikte på att reglera just frågan i vad mån en säljare skall vara skyldig att infria utfästelser som hans representanter gör.

Ser man saken uteslutande från konsumentskyddssynpunkt ligger det uppenbarligen närmast till hands att låta säljaren utan vidare bli bunden av sidolöparen. En sådan lösning synes oss emellertid innebära ett alltför radikalt avsteg från de regler som f.n. gäller i fråga om handelsagenters och handelsresandes behörighet. Ett praktiskt sett nära nog likvärdigt resultat kan emellertid uppnås på en annan väg, som innebär att man i och för sig beaktar mellanmannens bristande behörighet och såtillvida tar hänsyn till den dissens som faktiskt föreligger, att säljaren ges möjlighet att inom den tid som utgör normal acceptfrist ta ställning till köparens anbud (eller oreña accept). Om säljaren inom denna tid klart ger till känna för köparen att han inte vill antaga köparens anbud med sidolöparen, bör detta sålunda medföra att något avtal inte anses ha kommit till stånd. Någon särskild föreskrift härom synes i och för sig inte behövlig, eftersom detta resultat lär följa redan av allmänna avtalsrättsliga regler. Om återigen säljaren förhåller sig passiv torde hans passivitet enligt vår mening legalt tilläggas den verkan att han blir bunden av köparens anbud, dvs. att avtal kommer till stånd i överensstämmelse med innehållet i detta anbud. Detta bör gälla helt oavsett om

säljarens ombud faktiskt har inberättat köparens anbud i dess helhet till sin huvudman eller inte. Även om ombudet saknar behörighet att ingå för säljaren bindande avtal, är han dock undantagslöst behörig att mottaga anbud. Har en presumtiv köpare avgett sitt svar eller anbud till försäljaren, bör detta därmed anses ha nått säljaren, och försummelse av ombudet att inberätta anbudet eller del av anbudet till sin huvudman bör tillräknas denne och inte gå ut över motparten.

Vad som nu har sagts om passivitet från säljarens sida bör i princip gälla också när säljaren i meddelande till köparen bekräftar avtalet under hänvisning till det anbud eller svar som köparen har avgett till ombudet men det av bekräftelsen inte klart framgår huruvida säljaren godtar sidolöparen eller inte. Har ombudet inberättat sidolöparen är det fullt rimligt att säljaren är skyldig att ge köparen ett klart besked om att han inte vill ingå avtal som innefattar sidolöparen och att han i annat fall blir bunden i överensstämmelse med köparens anbud. Om återigen ombudet har underlåtit att inberätta anbudet eller om han har vidarebefordrat det till huvudmannen i förvanskat skick, dvs. med förbigående av sidolöparen, och huvudmannen följaktligen utgår från felaktiga förutsättningar i fråga om innehållet i köparens anbud, när han meddelar köparen att han antar detta, ligger det närmast till hands att låta ombudets försummelse gå ut över huvudmannen och inte över dennes motpart.

Dessa överväganden har lett oss till slutsatsen att säljaren i princip bör åläggas att utan oskäligt uppehåll efter det köparen avgett anbud eller avgett svar som på grund av dissens är att anse som avslag i förening med nytt anbud lämna köparen meddelande om att han inte vill antaga anbudet. I annat fall bör avtal anses ha slutits i överensstämmelse med köparens anbud. En förutsättning för att köparen skall åtnjuta en sådan förmånsställning i jämförelse med anbudsgivare i allmänhet bör dock självfallet vara att han är i god tro i fråga om säljarens inställning till anbudet. Undantagsvis kan omständigheterna vara sådana att köparen insett eller bort

inse, att säljaren inte avsett att antaga hans anbud med det avvikande innehåll som det fått genom sidolöparen. Om köparen mottar en orderbekräftelse eller motsvarande handling från säljaren och på grund av omständigheterna måste inse att säljaren anser meddelandet överensstämma med köparens anbud, leder redan en tillämpning av 6 § andra stycket avtalslagen till att avtal kommer till stånd i enlighet med säljarens svar, om inte köparen utan oskäligt uppehåll ger säljaren meddelande om att han inte vill godtaga svaret. I fall då köparen visserligen inte måste antagas ha full insikt om säljarens inställning men dock bort inse att säljarens svar inte överensstämmer med köparens anbud, kan säljaren, utan någon begränsning i tiden, under återopande av dissens göra gällande att något avtal över huvud taget inte har kommit till stånd.

En sådan ordning som vi här har föreslagit är enligt vår mening förbunden med åtskilliga fördelar. För den enskilde konsumenten, som skriver på en ordersedel rörande hemförsäljnings- eller abonnemangsavtal, innebär reglerna en garanti mot risken att bli bunden av avtal på andra villkor än dem som han har träffat överenskommelse om med säljarens representant vid sammanträffandet med denne. Han skyddas också mot att kanske lång tid efter det han gjort sin beställning utsätts för den obehagliga överraskningen att säljaren meddelar att han inte är beredd att fullfölja avtalet på villkor som innefattar sidolöparen. Ett sådant meddelande måste ju nämligen säljaren lämna utan oskäligt uppehåll, och det innebär i praktiken att köparen i normala fall redan inom någon vecka eller några dagar kan känna sig trygg om han inte har fått något negativt besked av säljaren. Reglerna kan också väntas ha en inte obetydlig saneringseffekt. Eftersom hemförsäljningsföretagen enligt förslaget kommer att bli bundna av avtal som innefattar eventuella sidolöpare även i fall då representanten inte har inberättat sidolöparen, skapar de nya reglerna ett starkt incitament för företagen att noggrannt instruera sina försäljare och övervaka att de följer instruktionerna. Ris-

ken för att försäljarna på sätt som hittills ger löften till kunderna utan att ha behörighet därtill eller utan att göra klart för dessa att de som försäljare saknar sådan behörighet och att de endast kan åta sig att framföra kundernas önskemål och verka för att säljaren godtar dessa torde därför minska avsevärt.

4.3.5 Verkan av frånträdande

Genom den lagstiftning vi föreslår införs en legal rätt för köpare vid vissa hemförsäljnings- eller abonnemangsavtal att frånträda sitt anbud eller sin accept även när hans rättshandling enligt allmänna avtalsrättsliga regler skulle leda till ett för honom bindande avtal. I fall då anbudet eller accepten lett till ett fullbordat avtal innebär ett sådant frånträdande, att det ingångna avtalet skall bringas att gå åter. Enligt vår mening bör lagen innehålla regler om vad som skall gälla för sådan återgång, särskilt som anledningen till återgången — till skillnad från vad som vanligen är fallet när ena parten häver ett avtal och detta skall gå åter — inte är beroende av kontraktsbrott från den andra partens sida.

Även om det här inte är fråga om någon av köplagen erkänd återgångsanledning, synes det ändå naturligt att knyta an till köplagens regelsystem, vilket i sin tur är ett uttryck för allmänna rättsgrundsatser. En sådan anknytning blir praktiskt betydelsefull främst i det fallet att köparen redan har hunnit få godset i sin besittning.

För det fall att köparen frånträtt avtalet innan någondera parten till någon del har fullgjort sin avtalsprestation krävs inte några särskilda regler. I och för sig är det givetvis tänkbart att frånträddandet medför förlust för säljaren, t.ex. i följd av att prisfall har inträffat under ångerfristen. Det skulle emellertid inte vara överensstämmande med grunderna för lagstiftningen att föreskriva skyldighet för köparen att i sådant fall utge skadestånd till säljaren. Den legala rätt köparen har att frånträda avtalet bör i dessa fall

vara ovillkorligt, och ett utnyttjande av denna rätt bör i princip inte vara förenad med några ekonomiska påföljder för honom.

Annorlunda ställer det sig om någondera parten har helt eller delvis fullgjort sin prestation. Till en början behandlas det fallet att köparen vid hemförsäljningsavtal har mottagit godset eller någon del därav.

För motsvarande situation vid hävning enligt köplagen innebär reglerna i 57 § köplagen, att köparen kan kräva avtalets återgång endast om han kan hålla godset säljaren till handa i väsentligen oförändrat eller oförminskat skick, en regel som är ett uttryck för säljarens återbäringsintresse¹⁵. Om köparen inte kan återställa godset i sådant skick därför att han förfogat över godset eller att detta skadats eller förstörts gäller som huvudregel att köparen förlorar sin hävningsrätt. Undantag görs emellertid i 58 § för bl.a. det fallet att godset skadats eller förstörts genom vådahändelse. Detta undantag gäller dock inte vid öppet köp, något som förklarats bero på att rätten att frånträda avtalet här innebär en förmån för köparen och alltså inte — vilket normalt är fallet — har sin grund i kontraktsbrott från säljarens sida¹⁶.

Vi har funnit det vara naturligt att för hemförsäljningsavtalens del anknyta till den reglering som gäller för öppet köp. En förutsättning för att köparen skall kunna frånträda avtalet bör således i princip vara, att han tillhandahåller säljaren godset i väsentligen oförändrat och oförminskat skick. Köparen bör utan undantag stå risken för godset medan detta är i hans besittning och sålunda undandraget säljarens tillsyn. Till skillnad från vad som är fallet vid öppet köp bör det emellertid ankomma på säljaren att avhämta godset hos köparen.

Köparens ansvar för godset bör emellertid inte bestå under obegränsad tid. Vi anser lämpligt att det i detta hänseende föreskrivs en begränsning till "skäligen tid", efter vars utgång faran för godset övergår på säljaren. Vår ståndpunkt innebär i princip, att köparen efter det att skäligen tid har förflutit är bevarad vid sin rätt att frånträda köpet och kräva dettas återgång, även om han då inte

kan tillhandahålla godset i oförändrat eller oförminskat skick. I gengäld bör köparen inte ha rätt till ersättning för godsets vård.

Om köparen när han frånträder avtalet redan har erlagt viss del av köpeskillingen, bör han uppenbarligen vara berättigad att återfå vad han har betalat, och han bör i de fall då han mottagit godset eller del därav vara skyldig att lämna ut godset till säljaren endast under förutsättning att denne fullgör sin återbetalningsskyldighet. Det bör dock framhållas, att nu berörda situationer endast sällan kommer att inträffa, eftersom kontantköp och kreditköp med handpenning av viss storlek i enlighet med vad vi tidigare har anfört avses falla utanför den nya lagstiftningens tillämpningsområde.

Vi har särskilt övervägt frågan, om säljaren bör vara berättigad till någon gottgörelse av köparen för de kostnader som kan drabba honom som en följd av att han med anledning av köparens frånträdande måste själv återta levererat gods. Det skulle här närmast bli fråga om vissa schablonregler, eftersom det är angeläget att återgångsreglerna görs så enkla som möjligt och risken för tvistigheter i samband med frånträdan bör så långt möjligt undanröjas. Samtidigt måste ersättningsbeloppen maximeras eftersom frånträderätten annars skulle kunna bli helt illusorisk. Saken får emellertid enligt vår mening så ringa praktisk och ekonomisk betydelse, att den knappast är förtjänt av en särskild reglering. När det gäller varor av mera måttligt värde torde de fall då köparna över huvud taget utnyttjar frånträderätten bli få, och i dessa fall lär dessutom säljarens kostnader för godsets återtagande bli ringa. I fråga om dyrbarare eller mer skrymmande varor kan man utgå från att säljarna regelmässigt inte är villiga att leverera godset, om inte köparen betalat så stor

¹⁵ Almén, Om köp och byte av lös egendom, 4 uppl. 1960, s. 757 och Karlgren, Passivitet s. 36. Ordet "väsentligen" innebär att återbäring kan ske, om godsets skick undergått ändring endast i obetydlig grad. Att köparen kan vara skyldig att ersätta denna värdeminskning framgår av Almén s. 769.

¹⁶ Almén s. 801.

del av köpeskillingen att avtalet på den grunden faller utanför lagstiftningen. I fall då säljaren trots allt tagit den risk det innebär att leverera godset under det ångerfristen löper — dvs. fall då det klart visat sig att köparen inte kunnat eller velat erlagga den föreskrivna handpenningen — synes det inte mer än rimligt att han också får bära kostnaderna för godsets återtagande, för den händelse köparen utnyttjar sin rätt att frånträda avtalet. Vi har av dessa skäl stannat för att inte föreslå några särskilda regler om säljarens kostnader för återtagande av gods.

När det gäller abonnemangsavtal får uppenbarligen frågan om verkningarna av att "köparen" utnyttjar sin rätt att frånträda avtalet inte stor praktisk betydelse. I princip bör dock samma regler gälla som vid hemförsäljningsavtal. Om köparen redan erlagt någon del av vederlaget för de tjänster som omfattas av avtalet bör han således ha rätt att få tillbaka vad han har betalat. I fråga om köparens återbäringskyldighet — som av naturliga skäl endast undantagsvis aktualiseras — har vi däremot ansett oss böra föreslå en annan reglering än den som avses gälla vid hemförsäljning. Rent praktiskt sett saknar köparen i allmänhet möjlighet att "återbära" en tjänst som säljaren hunnit utföra under ångerfristen. En återbäringskyldighet skulle därför här i själva verket få ges den innebörden att köparen ålades fullfölja avtalet i viss del, dvs. att till säljaren utge den del av vederlaget som belöper på den tjänst säljaren hunnit utföra. För det första skulle emellertid en sådan reglering innebära, att lagstiftningen delvis förfelade sitt syfte. För det andra skulle det ofta ge upphov till svårigheter att bestämma storleken av denna del av vederlaget. Härtill kommer att problemet i praktiken torde få ytterst ringa praktisk betydelse eftersom de fall då säljaren utför en eller flera tjänster redan under den korta tid av en vecka efter hembesöket som ångerfristen omfattar torde bli utomordentligt få. Vi anser därför en ordning kunna godtas som innebär, att "köparen" i sådana fall helt befrias från skyldighet att utge vederlag eller att vidkännas

avdrag på redan erlagd betalning. Den reglering vi föreslår innebär med andra ord att köparens frånträdande ger verkan "ex tunc", trots att fråga är om uppdragsavtal¹⁷.

Det skulle kunna övervägas att i här åsyftade fall med tillämpning av grundsatser om obehörig vinst ålägga köparen att till säljaren utge ersättning motsvarande den nytta han har haft av den prestation som säljaren har utfört redan innan köparen utnyttjat sin rätt att frånträda avtalet. En sådan ordning skulle i och för sig stå i god överensstämmelse med allmänna förmögenhetsrättsliga principer och skulle också leda till ett ekonomiskt tillfredsställande resultat. Tydligt är å andra sidan att en ersättningsregel av detta innehåll skulle komplicera uppgörelsen mellan parterna och kunna ge upphov till tvistigheter och svårbedömda värderingsfrågor. Enligt vår mening är det praktiska behovet av en bestämmelse i ämnet mycket ringa. Säljarna kan lätt gardera sig mot risken av att göra förluster till följd av att en köpare frånträder abonnemangsavtal efter det att säljaren redan fullgjort en del av sin prestation genom att helt enkelt i abonnemangsavtalen rycka in föreskrift om att köparen inte kan påkalla fullgörande av någon tjänst enligt avtalet förrän ångerfristen löpt ut. Köparnas intresse av att i vissa fall få en prestation utförd omedelbart kan tillgodoses genom att särskilt avtal — som inte får karaktären av abonnemangsavtal — träffas om en sådan enstaka tjänst och att själva abonnemangsavtalet tar sikte endast på prestationer som skall utföras först därefter. Under dessa förhållanden anser vi tillräckliga skäl inte föreligga att föreslå någon sådan ersättningsbestämmelse som här har diskuterats.

4.3.6 Tvingande eller dispositiv reglering

Av hänsyn till den nya lagstiftningens speciella karaktär av skyddslagstiftning förordar

¹⁷Jfr Ussing, Enkelte kontrakter s. 402 och Rodhe, Obligationsrätt s. 422.

vi, att lagens samtliga regler görs tvingande till köparen—konsumentens förmån. Det skulle möjligen kunna ifrågasättas att inom vissa gränser tillåta avvikelser genom avtal från de mot säljaren ganska stränga reglerna om verkningarna av att köparen utnyttjar sin frånträddanderätt, t.ex. ifråga om skyldighet för köparen att betala kostnader för godsets återtagande. Det säljarintresse som härmed skulle tillgodoses är emellertid enligt vår mening inte tillräckligt framträdande för att motivera avsteg från den i och för sig självklara principen att en lagstiftning av detta slag bör vara tvingande.

Uppenbart är att lagen inte skall utgöra hinder mot att köparen genom avtal tilläggs mer långtgående förmåner än lagen föreskriver, t.ex. genom att ångerfristen förlängs.

För fullständighetens skull bör tilläggas, att den nya lagstiftningen givetvis inte på något sätt avses inskränka den rätt en köpare har redan enligt nu gällande rätt att häva ett hemförsäljnings- eller abonnemangsavtal, t.ex. under åberopande av fel i godset eller dröjsmål på säljarens sida.

5 Förslag till lag om hemförsäljning m.m.

I enlighet med de allmänna överväganden som vi har redovisat i det föregående har vi upprättat vid betänkandet fogat *förslag till lag om hemförsäljning m.m.*

Rubriken till den föreslagna lagen ger möjligen sken av att lagstiftningen innefattar en uttömmande reglering av hemförsäljnings- och abonnemangsavtal. Vi har också övervägt att ge lagen en beteckning som på ett mer adekvat sätt förmedlar en föreställning om dess innehåll och begränsade räckvidd. Att vi trots allt stannat för den nu föreslagna rubriken är främst betingat av en önskan att i överensstämmelse med modern lagstiftningsteknik undvika långa och svårlästa lagrubriker. Härtill kommer att det under alla förhållanden kommer att finnas behov att i det allmänna språkbruket kunna omtala den nya lagen under en kort och lätthanterlig benämning. Med den föreslagna rubriken blir det naturligt att i dagligt tal kalla lagen "hemförsäljningslagen", en beteckning som den med all sannolikhet skulle få även om dess officiella beteckning var "lag med vissa bestämmelser om hemförsäljning m.m." eller något liknande.

5.1 De enskilda bestämmelserna

1 §

Denna paragraf innehåller bestämmelser om lagens tillämpningsområde.

I fråga om de överväganden som ligger till grund för vårt ställningstagande när det

gäller avgränsningen av lagens tillämpningsområde hänvisar vi till den allmänna motiveringen (avsnitt 4.3.1).

Av skäl som vi har utvecklat i det sammanhanget bör lagen vara tillämplig dels på köp av lös egendom, dels på s.k. abonnemangsavtal, i båda fallen under förutsättning att köparen har företagit den rättshandling, som enligt allmänna avtalsrättsliga regler leder till ett för honom bindande avtal, i sin egen eller tredje mans bostad. Ytterligare skall i princip den begränsningen gälla, att den vara som förvärfvas eller de tjänster som skall tillhandahållas är avsedda för privat konsumtion.

I lagtekniskt hänseende synes det lämpligt att hemförsäljnings- resp. abonnemangsavtal behandlas i två särskilda bestämmelser.

Första stycket

I enlighet med vad som har anförts i det föregående föreskrivs i första stycket av förevarande paragraf, att lagen äger tillämpning på yrkesmässig försäljning av gods, under förutsättning att köparen avgett anbud eller antagande svar på anbud i sin egen eller annans bostad, där han uppsökts av eller eljest sammanträffat med säljaren eller dennes ombud, och att godset är avsett huvudsakligen för privat bruk.

Termen "yrkesmässig" har här samma betydelse som på andra håll i den förmögensrättsliga lagstiftningen. Försäljningen

skall således ingå som ett led i en av säljaren självständigt bedriven ekonomisk verksamhet som sker i vinstsyfte. Praktiskt sett innebär detta att säljaren skall vara näringsidkare och att försäljningen skall ske i hans näringsverksamhet. I terminologiskt hänseende har vi i detta avseende anknutit till förordningen (1959:575) med föreskrifter om vissa betalningsvillkor vid yrkesmässig försäljning av bilar.

Eftersom det här är fråga om en köprättslig reglering har det syntts naturligt att i fråga om föremålet för sådan rättshandel som skall omfattas av bestämmelsen knyta an till köplagens terminologi. "Gods" har sålunda här samma innebörd som i köplagen. Det innebär bl.a. att fast egendom faller utanför tillämpningsområdet. Däremot omfattas i princip även annan lös egendom än lösöre, t.ex. lottsedlar.

I bestämmelsen har inte gjorts något undantag för vissa grupper av varuslag. I det avseendet skiljer sig förslaget från det motsvarande lagförslag som har utarbetats av de danska sakkunniga. I det förslaget finns nämligen undantag för vissa närmare angivna "naturalprodukter", dvs. företrädesvis livsmedel. Det är visserligen tydligt att behovet av konsumentskyddsregler av det slag som det är fråga om inte är framträdande när det gäller inköp av sådana förnödenheter, främst därför att hemförsäljning på kredit av livsmedel o.d. inte torde vara vanligt förekommande. Köparnas leveransintresse i detta fall talar möjligen för en undantagsregel. Saken torde emellertid ha mycket ringa praktisk betydelse. Det möter dessutom lagtekniska svårigheter att avgränsa en undantagsregel på ett otvetydigt sätt. Med hänsyn härtill och då man inte lär behöva befara några större olägenheter av att lagen formellt gäller också vid köp av naturprodukter har vi avstått från att föreslå någon undantagsbestämelse.

Lagen blir tillämplig endast om köparen har avgett anbud eller antagande svar (accept) på säljarens anbud i sin egen eller annans bostad. Vad som är att anse som anbud resp. accept blir att bedöma enligt

allmänna avtalsrättsliga regler. Med bostad förstås här den plats där någon mera stadigvarande intar sin nattvila. Hit hör givetvis även en fritidsbostad. Begreppet bostad får inte fattas alltför snävt¹⁸. Ett pensionat får i regel räknas som bostad för de inneboende, däremot i allmänhet inte ett tillfälligt förhyrt hotellrum. I gränsfall får avgörandet, om lagen är tillämplig eller inte, träffas under hänsynstagande till de ändamålssynpunkter som lagen bygger på.

Till annans bostad är även att hänföra säljarens eller dennes representants bostad.

Villkoret att godset skall vara avsett huvudsakligen för privat bruk torde i regel inte ge upphov till tvistigheter. Om försäljningen avser egendom, som köparen skall använda huvudsakligen i sin rörelse eller i sin egentliga yrkesverksamhet, blir lagen inte tillämplig. Avgörande är ändamålet i det enskilda fallet, inte en bedömning av hur egendom av ifrågavarande slag typiskt sett utnyttjas. I det avseendet skiljer sig förslaget från den definition av "consumer sale" som den engelska Law Commission föreslagit i en år 1969 publicerad rapport med förslag till ändring av den engelska köplagen och som innebär att "consumer sale" föreligger bl.a. när "the goods . . . are of a type ordinarily bought for private use or consumption". Det torde i själva verket inte vara möjligt att göra en klassificering av olika varuslag med utgångspunkt i en bedömning om de typiskt sett förvärvas för privata eller andra ändamål. Som exempel på fall då en sådan bedömning knappast ger något entydigt utslag kan anföras köp av en reseskrivmaskin. Det har därför syntts oss naturligare att låta omständigheterna i det enskilda fallet bli utslagsgivande. I det avseendet överensstämmer förslaget i princip med regleringen i Uniform Commercial Code (UCC), där "consumer goods" anges som "goods . . . used or bought for use primarily for personal, family or household purposes" (UCC 9-109).

¹⁸Jfr UCC 2-501 som använder uttrycket "at a residence" och ej "in a residence", detta för att fånga in även "the immediate vicinity of the home".

Eftersom det inte sällan förekommer att en person utnyttjar viss egendom delvis i sin yrkesverksamhet, delvis för privat bruk — det torde inte minst gälla just skrivmaskiner men också t.ex. räknemaskiner, verktyg, vissa bokverk etc. — bör det huvudsakliga ändamålet vara bestämmande, och detta har också kommit till uttryck i lagtexten.

Vissa svårbedömda gränsfall kan naturligtvis förekomma, som exempelvis när en privatpraktiserande läkare köper en bil eller en hantverkare ett verktyg, vilket kan användas också i hobbyverksamhet. Saken torde dock mera sällan ställas på sin spets. Man lär nämligen kunna räkna med att den som avser att utnyttja en vara i sin yrkesverksamhet inte ingår avtal om köp av en sådan vara utan att ha övervägt saken noga och att det följaktligen kommer att höra till undantagen att en sådan köpare ångrar sig utan att ha sådana skäl härför som ger honom rätt att häva avtalet.

Skulle tvist likväl uppkomma, torde av allmänna bevisbörderegler följa att det ankommer på köparen att förebringa utredning till styrkande av att han verkligen avsett att använda godset huvudsakligen för privat bruk. En sådan bevisbördedistribution rimmar bäst med lagens allmänna karaktär av speciell skyddslagstiftning, varigenom ena parten i avtalsförhållandet bereds en särskild förmån. Det är också typiskt sett köparen som har de praktiska möjligheterna att förebringa bevisning i det avseendet.

Förutsättningen att säljaren eller ombud för denne skall ha uppsökt eller eljest sammanträffat med köparen innebär bl.a. att lagen inte blir tillämplig om försäljningen sker på annat sätt än vid personligt sammanträffande. S.k. telefonförsäljning faller sålunda utanför men vid sådan försäljning föreligger inte heller de speciella psykologiska förhållanden som utgör det grundläggande motivet för en särskild skyddslagstiftning. Självfallet gäller lagen inte heller försäljning som sker per korrespondens, t.ex. genom att säljaren med posten tillställer köparen en beställningsedel, som denne kan underteckna och återsända till säljaren.

Sin största praktiska betydelse torde lagen få i de fall då initiativet till besöket helt har tagits av säljaren, dvs. då denne oombedd uppsöker en presumtiv köpare. Har köparen själv begärt att en försäljare skall besöka honom, föreligger i och för sig inte lika starka motiv att bereda köparen ett sådant särskilt rättsskydd som lagen åsyftar. Av skäl som vi har utvecklat i det föregående (avsnitt 4.3.3) har vi emellertid inte ansett det lämpligt att uttryckligen begränsa lagens tillämpningsområde till fall då köparen inte tagit något initiativ till besöket.

Andra stycket

I paragrafens andra stycke föreskrivs, att lagen gäller under motsvarande förutsättningar (dvs. de förutsättningar som anges i första stycket) även när anbud eller svar på anbud avser avtal varigenom ena parten åtager sig att mot vederlag fortlöpande tillhandagå andra parten med underhåll, tillsyn, undervisning eller andra liknande tjänster (abonnemangsavtal).

Hänvisningen till de förutsättningar som anges i första stycket innebär, att konsumenten (beställaren, "köparen") skall ha avgett sitt anbud eller sin accept i egen eller annans bostad i samband med att han där sammanträffat med säljaren eller dennes ombud, och att de tjänster som det tilltänkta eller ingångna avtalet avser skall tillhandahållas honom huvudsakligen i hans egenskap av privatperson.

Karaktäristiskt för sådana abonnemangsavtal som här avses är, att det skall vara fråga om ett åtagande att utföra tjänster av visst slag vid periodiskt återkommande tillfällen. Ett avtal varigenom t.ex. en hantverkare åtar sig att som ett engångsuppdrag utföra underhålls- eller reparationsarbete på en villa e.d. omfattas således inte av bestämmelsen. Som typexempel på sådana abonnemangsavtal som faller under lagen kan nämnas åtagande av ett serviceföretag att en eller flera gånger per år utöva tillsyn av värmeanläggningen i en fastighet, en fönsterputsningsfirmas åta-

gande att vid återkommande tillfällen utföra förstertvätt, en trädgårdsmästares åtagande att årligen beskära och bespruta fruktträd osv.

I lagtexten har särskilt nämnts avtal som avser att "säljaren" skall tillhandagå med undervisning. En enskild lärares åtagande att ge privatlektioner kommer visserligen i och för sig att omfattas av lagen, men saken har knappast praktisk betydelse, eftersom avtal av det slaget normalt inte ingås under sådana förhållanden att lagen blir tillämplig. Bestämmelsen tar i denna del i stället främst sikte på korrespondenskurser av olika slag, som tillhandahålls av undervisningsinstitut eller liknande företag.

I dessa sistnämnda fall rör det sig ofta om en kombination av köpeavtal och uppdragsavtal. Korrespondensinstituten tillhandahåller nämligen regelmässigt litteratur och annan undervisningsmateriel, som förutsätts bli beställarens egendom, samtidigt som institutet åtar sig att genom sina lärare tillhandagå med tjänster i form av rättning av skriftliga prov o.d.

Också vid andra former av abonnemangsavtal kan ingå moment av köp av viss egendom, t.ex. reservdelar som skall användas i samband med periodisk tillsyn av en anläggning eller en maskin. Lagen blir då enligt första och andra styckena av förevarande paragraf tillämplig på avtalet i dess helhet.

I andra stycket har inte uttryckligen föreskrivits att det skall vara fråga om en yrkesmässig verksamhet på "säljarens" sida. Det har emellertid inte ansetts föreligga något praktiskt behov av en sådan avgränsning, eftersom det knappast lär förekomma att privatpersoner gör åtaganden av detta slag. Genom kravet att prestationerna skall fullgöras mot vederlag torde tillämpningsområdet få en naturlig avgränsning mot sådana fall som från här ifrågavarande synpunkter bör falla utanför.

I förevarande bestämmelser förekommer av naturliga skäl inte uttrycken "säljare" och "köpare" utan talas endast helt neutralt om "ena parten" och "andra parten". Det torde

dock utan vidare vara klart att uttrycken "köpare" och "säljare" i de efterföljande bestämmelserna i lagen skall vid dennas tillämpning på abonnemangsavtal avse beställaren resp. den som har åtagit sig att fullgöra de tjänster avtalet avser.

Som vi har framhållit i den allmänna motiveringen skall lagen inte vara tillämplig på försäkringsavtal. Abonnemangsavtal har i förevarande bestämmelse beskrivits på sådant sätt att denna begränsning av tillämpningsområdet torde stå fullt klar.

2 §

Förevarande paragraf innehåller föreskrift om skyldighet för säljaren att underrätta köparen om dennes rättigheter enligt lagen.

Första stycket

I enlighet med de överväganden som vi har redovisat i den allmänna motiveringen (avsnitt 4.3.2) föreskrivs i första stycket av denna paragraf, att köparen blir bunden av sitt anbud eller svar endast om säljaren vid besöket överlämnar en särskild handling, varigenom köparen erinras om sina rättigheter enligt förevarande lag.

Det är att märka att den skriftliga underrättelsen måste tillställas köparen vid det sammanträffande med försäljaren, vid vilket köparen avger sitt anbud eller sin accept. Om försäljaren då har glömt att överlämna handlingen, kan han alltså inte reparera bristen genom att senare överbringa denna, t.ex. per post eller vid ett nytt besök någon eller några dagar senare. Han måste i sådant fall vid ett förnyat besök på nytt avkräva köparen ett anbud eller en accept, för att bundenhet för köparen över huvud taget skall inträda. I och för sig skulle visserligen en underrättelse som når köparen först efter det första sammanträffandet fylla sin funktion minst lika väl som en underrättelse avlämnad redan vid besöket. Det har emellertid synt oss angeläget att i möjligaste mån undvika en reglering som kan ge upphov till tvistigheter och bevisvärigheter. Av stor

betydelse är också att den föreslagna regleringen ger en entydigt bestämd utgångspunkt för beräkning av ångerfristen. Denna kommer undantagslöst att löpa från dagen för det besök vid vilket köparen avgav anbud eller accept. Ett oeftergivligt krav på att underrättelseskylldigheten skall fullgöras redan vid detta besök kan inte anses innebära någon oskäligen belastning på säljarföretagen, som utan svårighet torde kunna inrätta försäljningsrutinerna efter denna föreskrift.

Genom handlingen skall köparen underättas om alla de rättigheter som tillkommer honom enligt lagen. I första hand gäller detta givetvis den rätt att frånträda avtalet som tillkommer honom enligt 3 § och de inskränkningar i denna rätt som följer av 4 § och 6 § första stycket. Köparen bör emellertid också få sin uppmärksamhet särskilt riktad på reglerna i 6 § andra stycket om hans rätt att vid återgång av avtalet få tillbaka köpeskillingen och om vad han har att iaktta beträffande levererat gods. I dessa hänseenden bör underrättelsen ge klara och lättfattliga besked. I övrigt torde det vara tillräckligt att lagtexten i sin helhet återges i underrättelsen. Slutligen bör vid denna vara fogat formulär till svarsskrivelse för den köpare som vill utnyttja frånträddanderätten.

Som vi har framhållit i den allmänna motiveringen (avsnitt 4.3.4) är bestämmelserna i 5 § visserligen tillämpliga även på sådana hemförsäljnings- och abonnemangsavtal som köparen på grund av de särskilda undantagsreglerna för kontantköp och i vissa kreditköp (4 §) inte har rätt att frånträda. Det synes emellertid inte nödvändigt att köparens bundenhet också i dessa fall görs beroende av att han får sådan underrättelse som avses här. I 4 § görs därför för dessa slag av köp undantag inte bara för bestämmelserna om frånträdande i 3 § utan även för föreskrifterna i förevarande paragraf.

Bestämmelsen i nu förevarande lagrum reglerar endast frågan om villkoren i visst hänseende för bundenhet på köparens sida. I vad mån säljaren blir bunden av anbud eller

accept, som lämnas av honom själv eller hans ombud, blir helt att bedöma enligt allmänna avtalsrättsliga regler. Försummar säljaren eller dennes ombud den här föreskrivna underrättelseskylldigheten, utgör detta således i och för sig inte något hinder för köparen att påkalla avtalets fullgörande från säljarens sida.

Andra stycket

Som har framhållits i den allmänna motiveringen bör genom särskilda föreskrifter om formerna för underrättelseskylldighetens fullgörande säkerställas att syftet med underrättelsen, att fästa köparens uppmärksamhet vid de rättigheter som tillkommer honom enligt lagen, verkligen uppnås.

I enlighet härmed föreskrivs i andra stycket av förevarande paragraf, att Kungl. Maj:t fastställer formulär till handling som avses i första stycket.

Vid betänkandet har som *bilaga 2* fogats förslag till sådant formulär. Utöver vad vi har framhållit i motiveringen till första stycket av denna paragraf torde formuläret inte kräva några ytterligare kommentarer.

3 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om vad köparen har att iaktta om han vill utnyttja sin rätt att frånträda hemförsäljnings- eller abonnemangsavtal.

I överensstämmelse med de överväganden som vi har redovisat i den allmänna motiveringen föreskrivs i förevarande paragraf, att köparen äger frånträda sitt anbud eller svar genom att lämna säljaren skriftligt meddelande härom inom en vecka, räknat från dagen för sammanträffandet med säljaren eller dennes ombud.

Någon särskild form för det skriftliga meddelande som köparen skall avge har inte föreskrivits. Det får emellertid anses ligga inom ramen för Kungl. Maj:ts befogenhet enligt 2 § andra stycket att föreskriva, att sådan handling som avses där skall vara åtföljd av formulär till meddelande enligt

förevarande lagrum. Härav följer emellertid inte någon skyldighet för köparen att använda formuläret, utan han kan lika väl skicka ett vanligt brev. Det väsentliga är att meddelandet skall lämnas skriftligen och att det klart framgår att köparen inte vill stå fast vid avtalet.

Ångerfristen av en vecka löper från dagen för det sammanträffande som avses i 1 § och vid vilket köparen avgett sitt anbud eller sin accept. Fristen beräknas enligt lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid och lagen (1938:107) om den 1 majs likställande i vissa hänseenden med allmän helgdag. Det innebär, att förklaringen skall ha avgetts före utgången av den dag som genom sitt namn motsvarar dagen för besöket eller, om den sålunda bestämda slutdagen infaller på söndag, annan allmän helgdag, lördag, den 1 maj, midsommarafton eller julafton, före utgången av närmast följande vardag (söckendag).

Köparen kan lämna sitt meddelande genom att personligen överlämna det till säljaren eller behörig företrädare för denne — i sistnämnda fall blir allmänna fullmactsregler tillämpliga. Men han kan också sända meddelandet med posten. Det uttryckliga kravet på skriftlighet torde numera inte böra anses utesluta att telegrafiskt meddelande godtas.

Har köparen använt postförsändelse, bör han anses ha gjort vad på honom ankommer genom att avlämna meddelandet för postbefordran. Säljaren bör med andra ord i sådant fall stå risken för att försändelsen inte kommer fram. Motsvarande bör gälla om köparen har telegraferat eller på annat ändamålsenligt sätt har avsänt meddelandet. Det sagda innebär att beträffande köparens meddelande enligt förevarande paragraf bör tillämpas vad som är föreskrivet i 40 § första stycket avtalslagen i fråga om liknande meddelanden enligt den lagen. En uttrycklig bestämmelse härom har i lagförslaget tagits upp i 7 § andra stycket.

Någon särskild bestämmelse om den adress, under vilken meddelandet skall sändas, synes inte vara behövlig. I det formulär till underrättelse enligt 2 § som Kungl. Maj:t

skall fastställa bör dock särskilt utrymme anvisas för angivande av säljarens adress. I praktiken får emellertid köparen regelmässigt kunskap om säljarens adress genom att denna normalt är angiven på den ordersedel eller det kontrakt, av vilket köparen undantagslöst lär få en kopia.

Köparen är visserligen inte skyldig att rekommendera sin försändelse eller använda mottagningsbevis men det är självfallet lämpligt att han på detta sätt säkerställer bevisning om att han verkligen har avsänt förklaringen och har gjort det i rätt tid.

4 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om undantag från reglerna i 2 och 3 §§ för kontantköp och vissa kreditköp.

Av skäl som vi har utvecklat i den allmänna motiveringen (avsnitt 4.2.4) bör reglerna om rätt för köpare att frånträda hemförsäljningsavtal inte gälla vid kontantköp och inte heller vid vissa kreditköp.

I fråga om kreditköpen bör en avgränsning som nämnt ske med hänsyn till såväl den absoluta som den relativa storleken av den del av köpeskillingen som köparen erlägger kontant. Vi har i det hänseendet funnit de nedre gränserna böra sättas till 100 kr. resp. 25 % av den totala köpeskillingen.

Det förekommer inte sällan vid hemförsäljning, liksom f.ö. också vid annan försäljning, att köparen erlägger en del av köpeskillingen genom att lämna s.k. inbytesgods, dvs. han överlåter på säljaren sin gamla symaskin, tvättmaskin, bil etc. till ett värde som parterna kommer överens om och som avräknas på köpeskillingen för nyförväret. Ofta torde köparen av praktiska skäl lämna ifrån sig inbytesgodset redan i samband med att han vid försäljarens besök beställer den nya varan, i varje fall om denna levereras samtidigt eller det är underförstått att leverans skall ske inom den närmaste tiden efter besöket. Det kunde ifrågasättas att vid tillämpning av de nu aktuella undantagsreglerna likställa tillhandahållande av inbytesgods med kontant betalning och således inräkna

värdet på inbytesgodset i beloppet på lägst 100 kr. eller 25 % av köpeskillingen. Vi har emellertid stannat för att hänsyn inte bör tas till inbytesgodsets värde. Undantagsreglerna är motiverade av att det inte föreligger något egentligt skyddsbehov när köparen har manifesterat allvaret i sin avsikt att stå fast vid köpet genom att redan vid besöket göra en kännbar ekonomisk uppoffring. Att avstå från t.ex. en gammal symaskin eller tvättmaskin i utbyte mot en ny vara av samma slag torde dock i allmänhet inte kännas som någon nämnvärd uppoffring, i varje fall inte jämförlig med att köparen avstår från ett motsvarande belopp i reda pengar. Härtill kommer, att en regel av ifrågasatt innebörd skulle kunna utnyttjas av hemförsäljningsföretagen till att kringgå lagstiftningen. Genom att formellt höja köpeskillingen för den försålda varan och i motsvarande mån värdera upp inbytesgodset skulle säljaren kunna beröva en köpare frånträdderätten också i fall då avståendet av inbytesgodset i realiteten inte representerar någon beaktansvärd ekonomisk uppoffring. Vi har av dessa skäl stannat för att även vid bytesaffärer bör gälla, att köparen inte har rätt att frånträda avtalet, om han betalar minst 25 % av köpeskillingen och lägst 100 kronor kontant redan vid sammanträffandet med försäljaren. Det innebär visserligen att de bytesaffärer vid vilka det verkliga värdet på inbytesgodset överstiger 75 % — i vissa fall betydligt mindre del av köpeskillingen — alltid kommer att omfattas av frånträddandereglerna i första stycket. Några praktiska olägenheter torde emellertid inte vara förenade med en sådan ordning.

Med hänsyn bl.a. till att checklönesystem numera har vidsträckt utbredning torde i detta sammanhang överlämnande av check böra jämföras med kontant betalning. En uttrycklig regel härom bör fogas in i lagen.

Vi har i det föregående (avsnitt 2.1.) närmare beskrivit de olika former av s.k. låneköp som under senare år har blivit allt vanligare. Genom att använda låneköpsformen vid hemförsäljning skulle säljaren kunna utnyttja de nu förevarande undantags-

reglerna för kontantköp och vissa kreditköp till att kringgå lagens skyddsbestämmelser. Det bör därför inte vara tillåtet för en säljare att själv bistå köparen med att skaffa det kontantbelopp som behövs för att sätta dessa bestämmelser ur kraft. Vi förordar i överensstämmelse härmed, att i förevarande paragraf, efter mönster av en liknande föreskrift i förordningen (1959:575) med föreskrifter om vissa betalningsvillkor vid yrkesmässig försäljning av bilar, tas in bestämmelse av innebörd att vid tillämpning av "kontantregeln" skall helt bortses från belopp som köparen kan ha erhållit såsom lån från säljaren eller genom dennes förmedling.

I enlighet med dessa överväganden föreskrivs i *första punkten* av förevarande paragraf, att vad som sägs i 2 och 3 §§ inte gäller vid hemförsäljning, om köparen i samband med att han avgav sitt anbud eller svar kontant erlade hela köpeskillingen eller i fall då denna överstiger 100 kr., ett belopp motsvarande minst 25 procent av köpeskillingen och ej understigande 100 kr. Enligt *andra punkten* skall i kontantinsatsen ej inräknas belopp som köparen kan ha erhållit såsom lån av säljaren eller genom dennes förmedling. I *tredje punkten* slutligen föreskrivs, att som kontant betalning räknas även överlämnande av check.

Innebörden av undantagsregeln i första punkten må belysas med några exempel. Är köpeskillingen 400 kr. eller mindre, måste handpenningen utgöra minst 100 kr. Det innebär i fråga om köp av varor till ett värde av 100 kr. eller mindre, att endast rena kontantköp är undantagna från tillämpningsområdet för 2 och 3 §§. Överstiger köpeskillingen 400 kr. måste handpenningen utgöra minst 25 % av köpeskillingen, och detta gäller helt oavsett köpeskillings storlek. Avser köpet t.ex. en bil till ett pris av 20 000 kr., måste sålunda handpenningen uppgå till minst 5 000 kr.

Det måste i det enskilda fallet givetvis verkligen vara fråga om en betalning som innebär en ekonomisk uppoffring från köparens sida. Lagen skall sålunda inte kunna kringgås genom att säljaren formellt höjer

priset på varan med en tredjedel men lämnar köparen 25 procent rabatt genom att kvittera en handpenning motsvarande en fjärdedel av den förhöjda köpeskillingen utan att dock köparen i verkligheten erlägger någon som helst kontant betalning. Man kan visserligen inte helt utesluta att vissa sådana former av missbruk kan förekomma och på grund av bevisvårigheterna kan bli besvärliga att bemästra. Vi har emellertid ansett oss kunna utgå från att köparna i allmänhet har ett så starkt intresse av att behålla sin rätt att kunna fråntråda köpet att de normalt inte kommer att lämna sin medverkan till skentransaktioner av detta slag. I mer uppenbara fall bör det f.ö. inte bereda alltför stora svårigheter att föra bevisning om att det inte rört sig om någon verklig betalning.

Kontantbetalningen skall lämnas i samband med att köparen avger sitt anbud eller sin accept, dvs. vid sammanträffandet med försäljaren. En senare gjord betalning medför alltså inte att köparen förlorar rätten att fråntråda köpet, och detta gäller även om betalningen sker mycket kort tid senare, kanske redan samma dag. I vissa fall kan detta möjligen innebära en nackdel för en köpare som är angelägen om snabb leverans, eftersom säljarna enligt vad vi tidigare påpekat kan vara obenägna att fullgöra leverans så länge ångerfristen löper. Den lösning vi har valt har emellertid fördelen av att vara tekniskt enkel och olägenheterna torde inte bli besvärande. Om köparen tagit initiativet till sammanträffandet med försäljaren, lär han i allmänhet också ha sett till att han förfogar över erforderlig handpenning. I de fall då försäljaren oombedd uppsökt köparen torde dennes intresse av snabb leverans sällan vara så framträdande, att det innebär någon större nackdel för honom att han får vänta en vecka. F.ö. torde säljarna i allmänhet anse, att den köpare som har gjort sig besväret att efter besöket betala in den föreskrivna handpenningen därigenom så klart har manifesterat sin avsikt att verkligen stå fast vid köpet, att säljaren riskfritt kan tillmötesgå en begäran om leverans före ångerfristens utgång. Ytterligare bör påpekas, att proble-

met i vissa fall kan lösas genom att köparen efter försäljarens besök själv uppsöker säljaren på dennes affärsställe eller kontor och där på nytt ingår samma köpeavtal. Det senare avtalet är då inte ett hemförsäljningsavtal och faller över huvud taget inte under lagens bestämmelser. Bestämmelsen i andra punkten avser som nämnt att hindra att säljarna kringgår lagen genom att använda låneköpsformen. Givetvis träffar bestämmelsen endast de fall då försträckningen lämnas eller förmedlas i samband med själva hemförsäljningsavtalet och just i syfte att sätta köparen i stånd att betala handpenning av föreskriven storlek.

Stadgandet i tredje punkten innebär att själva överlämnandet av en check på handpenningens belopp är att likställa med kontant betalning. Om checken senare skulle visa sig sakna täckning, förändrar detta inte situationen. Köparen har i ett sådant fall regelmässigt förfarit brottsligt eller har i varje fall åsidosatt sina förpliktelser enligt checkräkningsavtalet.

Undantagsbestämmelserna i denna paragraf gäller endast vid hemförsäljning. Att motsvarande undantag ej gjorts beträffande abonnemangsavtal sammanhänger bl.a. med att det vid abonnemangsavtal normalt inte föreligger något sådant intresse av omedelbar eller åtminstone snabb leverans som undantagsreglerna för hemförsäljningsavtal avser att tillgodose. Något praktiskt behov av liknande undantagsregler föreligger därför knappast. Härtill kommer att det rent tekniskt bereder vissa svårigheter att utforma sådana regler. Vid abonnemangsavtal finns i allmänhet inte någon bestämd köpeskillning, eftersom avtalen oftast förutsätter periodiska betalningar under avtalets giltighetstid, som inte sällan är obestämd på det sättet att avtalet löper med viss uppsägningstid och automatiskt förlängs vid utebliven uppsägning. Det saknas därför hållpunkter för en avgränsning av de avtal som skulle hållas utanför tillämpningsområdet för frånträdan- dereglerna. I varje fall skulle en reglering liknande den som föreslagits för hemförsäljningsavtalen bli komplicerad och svårtillämpad

utan att detta uppvägs av några påtagliga fördelar för konsumenterna.

5 §

Denna paragraf innehåller bestämmelser om verkan i vissa fall av passivitet från säljarens sida, när köparen har avgett anbud, och om betydelsen av s.k. sidolöpare.

Första stycket

I enlighet med de överväganden angående verkan av säljarens passivitet i fall då köparen efterkommit säljarens uppfordran att avge anbud eller då dissens föreligger mellan säljarens anbud och köparens antagande svar som vi har redovisat närmare i den allmänna motiveringen (avsnitt 4.3.4) föreskrivs i första stycket *första punkten* av förevarande paragraf att om säljarens erbjudande till köparen är att anse endast som uppfordran att avge anbud eller om köparens svar på säljarens anbud på grund av tillägg, inskränkning eller förbehåll är att anse som avslag i förening med nytt anbud, det åligger säljaren, om han inte vill antaga köparens anbud, att ge köparen meddelande därom utan oskäligt uppehåll efter det anbudet avgavs. I *andra punkten* stadgas att om säljaren underlåter det, avtal anses ha kommit till stånd i enlighet med köparens anbud, såvida inte köparen insett eller bort inse att säljaren ej avsett att antaga anbudet.

Bestämmelsen i första punkten får praktisk betydelse främst i de fall då säljarens erbjudande, på grund av att hans ombud saknar behörighet att ingå bindande avtal eller att i erbjudandet — sådant det framträder i den ordersedel som föreläggs kunden — har gjorts förbehåll om rätt för säljaren att pröva om han vill ingå avtalet, är att anse endast som uppfordran att avge anbud. Att säljarens passivitet binder honom vid köparens anbud, när detta överensstämmer med säljarens erbjudande (det ”meddelande” som utgör uppfordran att avge anbud) följer redan av 9 § avtalslagen, och för detta fall får bestämmelsen inte någon självständig betydelse. Annor-

lunda förhåller det sig när köparens anbud avviker från erbjudandet, dvs. när köparen påkallat någon avvikelse från de avtalsvillkor som säljarens erbjudande — ordersedeln — innehåller. Då föreligger dissens, och av 9 § avtalslagen följer motsättningsvis och i överensstämmelse med allmänna avtalsrättsliga grundsatser att avtalet strandar, även om säljaren inte ger köparen något meddelande om att han inte vill antaga köparens anbud. Den nu förevarande bestämmelsen innebär emellertid att vid hemförsäljnings- och abonnemangsavtal säljaren i denna situation åläggs att reklamera hos köparen utan oskäligt uppehåll, om han vill undgå att bli bunden av avtal i överensstämmelse med köparens anbud.

Passivitetsregeln i första punkten kan bli tillämplig också i en annan situation. Tänkbart är att säljarens representant i och för sig är behörig att sluta bindande avtal men att behörigheten gäller endast avtal på de villkor som ordersedeln innehåller (jfr bestämmelserna i 88 § kommissionslagen angående behörighet för handelsresande att sluta avtal enligt s.k. slutsedelsblanketter). Från säljarens sida föreligger då ett anbud — ej endast en uppfordran att avge anbud — och den rättshandling köparen företar genom att underteckna ordersedeln eller slutsedelsblanketten utgör antagande svar på detta anbud. Svaret kan utgöra en ren accept, och bindande avtal kommer då omedelbart till stånd enligt handlingens innehåll. Men om köparen påkallar avvikelse från de villkor som upptas i ordersedeln eller slutsedelsblanketten, föreligger en oren accept, och dissens uppkommer. Svaret skulle då enligt allmänna regler (6 § första stycket avtalslagen) vara att anse som avslag i förening med nytt anbud. Det innebär i sin tur, att något avtal inte skulle komma till stånd med mindre säljaren uttryckligen antar köparens nya anbud, dvs. säljarens passivitet skulle inte medföra några rättsverkningar för honom. Enligt förevarande passivitetsregel blir emellertid säljaren bunden av köparens anbud, om han inte utan oskäligt uppehåll meddelar köparen att han inte vill antaga dennes anbud.

Undantag från passivitetsregeln gäller emellertid enligt andra punkten i fall då köparen insett eller bort inse att säljaren inte avsett att antaga hans anbud. Det kan med hänsyn t.ex. till karaktären av den avvikelse i fråga om avtalsvillkoren som köparen har påkallat eller till uttalanden som representanten har gjort under förhandlingarna med köparen eller andra liknande omständigheter stå fullt klart för köparen att säljarens passivitet inte kan vara uttryck för hans avsikt att antaga köparens anbud. I så fall inträder inte bundenhet för säljaren — dissensen leder till att avtal över huvud taget inte kommer till stånd. Detsamma gäller om köparen visserligen inte hade full insikt om säljarens inställning men omständigheterna dock är sådana att han bort inse att säljaren inte avsett att antaga hans anbud.

Om säljaren reagerar på köparens anbud — eller orena accept — genom att tillstå köparen en orderbekräftelse, av vilken det emellertid inte framgår huruvida säljarens accept överensstämmer med köparens anbud eller om det har det mera inskränkta innehåll som framgår av ordersedeln, dvs. säljarens ursprungliga anbud eller uppfordran att avge anbud, blir säljaren enligt huvudregeln i första punkten bunden av köparens anbud. Men också här gäller, att köparen måste vara i god tro, för att denna rättsverkan skall inträda. Är omständigheterna sådana att köparen måste inse att säljaren inte avsett att antaga köparens anbud med de avvikelser från säljarens ursprungliga erbjudande som anbudet innefattar utan lämnat sitt bekräftande svar i tro att köparens anbud har samma innehåll som säljarens erbjudande, medför bestämmelsen i andra punkten att någon bundenhet för säljaren vid köparens anbud inte inträder. I själva verket kan resultatet i stället bli, att köparen blir bunden av säljarens anbud eller uppfordran att avge anbud. Den beskrivna situationen är nämligen den som avses i 6 § andra stycket avtalslagen, och enligt detta lagrum åligger det i detta fall köparen att utan oskäligt uppehåll meddela säljaren att han inte vill godtaga dennes svar; gör han inte det, anses avtal ha kommit till

stånd i enlighet med svarets innehåll. Om återigen köparen visserligen inte haft vetskap om säljarens misstag men bort inse att dennes svar inte överensstämmer med köparens anbud, medför bestämmelsen i andra punkten, att något avtal i överensstämmelse med köparens anbud inte anses ha kommit till stånd. Å andra sidan föreligger här inte en sådan situation som avses i 6 § andra stycket avtalslagen, och passivitet från köparens sida får inte någon annan verkan än att dissensen och till följd därav också det avtalslösa tillståndet består.

Av bestämmelsens formulering framgår att bevisbördan med avseende på köparens onda tro åvilar säljaren.

I lagtekniskt och terminologiskt hänseende har bestämmelserna nära anpassats till avtalslagen. Uttrycket ”uppfordran att avge anbud” har sålunda här samma innebörd som i 9 § avtalslagen. Dissenssituationen har beskrivits i ordalag som överensstämmer med lydelsen av 6 § första stycket avtalslagen.

Också uttrycket ”oskäligt uppehåll” skall här tolkas på samma sätt som i de motsvarande regler i avtalslagen som handlar om verkan av ena partens passivitet, dvs. 4 § andra stycket, 6 § andra stycket och 9 §. Det är att märka att fristen räknas från det köparen avgav sitt anbud, dvs. från tiden för hans sammanträffande med säljarens ombud, inte från det anbudet faktiskt inberättades till säljaren — huvudmannen. Detta sammanhänger givetvis med att försäljningsombuden undantagslöst har behörighet att mottaga anbud för huvudmannens räkning och att anbudet därför måste anses ha nått huvudmannen i och med att det framförts till ombudet. I och för sig lär detta följa av allmänna regler och någon uttrycklig föreskrift om utgångspunkten för ”reklamationsfristen” torde därför inte vara behövlig. Vi har emellertid ansett att en sådan bestämmelse kan fylla ett pedagogiskt ändamål i detta speciella sammanhang.

Någon form för säljarens reklamationsmeddelande är inte föreskriven. I fråga om förutsättningarna för att säljaren skall anses ha fullgjort sin reklamationsplikt bör tilläm-

pas vad som gäller i fråga om motsvarande meddelanden enligt avtalslagen, t.ex. 6 § andra stycket och 9 §. Det betyder att de vid 3 § berörda bestämmelserna i 40 § första stycket avtalslagen bör vara tillämpliga. Föreskrift härom har i enlighet härmed tagits upp i 7 § andra stycket av förslaget. Lämnas meddelandet in för befordran med post eller telegraf eller har det i övrigt avsänts på ändamålsenligt sätt medför sålunda inte den omständigheten att det försenas eller inte kommer fram, att säljaren anses inte ha fullgjort vad som åligger honom enligt förevarande reklamationsbestämmelse.

Sådana dissenssituationer som bestämmelserna främst tar sikte på uppkommer framför allt när säljarens representant muntligen har lämnat köparen utfästelse om särskild förmån, dvs. när sidolöpare förekommer. Av paragrafens andra stycke följer nämligen, att sådan sidolöpare skall anses ingå i köparens anbud eller svar.

Andra stycket

I enlighet med vad vi har anfört i den allmänna motiveringen (avsnitt 4.3.4) föreskrivs i paragrafens andra stycke, att om ombud för säljaren vid sammanträffandet med köparen har lämnat utfästelse om särskild förmån utan att vara behörig därtill, utfästelsen skall anses ingå i köparens anbud eller svar.

En självklar förutsättning för bestämmelsens tillämpning är, att fråga är om en förmån som köparen verkligen vill ha. Har köparen avböjt någon förmån som försäljaren spontant erbjudit honom – kanske för att locka köparen att skriva på ordersedeln – skall utfästelsen givetvis inte anses ingå i köparens anbud. Någon uttrycklig precisering på den punkten har dock inte ansetts behövlig.

Det skall vara fråga om en utfästelse som lämnas vid försäljarens sammanträffande med köparen, dvs. i samband med att denne avger sitt anbud eller svar. Grunden för stadgandet är ju nämligen att skydda köparen mot att bli bunden av ett avtal utan att såda-

na utfästelser infrias som kanske övat ett bestämmande inflytande på hans vilja att ingå avtalet. Vad som kan förekomma mellan köparen och representanten efter det att köparen redan avgett sitt anbud eller svar saknar sålunda betydelse, och utfästelser som ombudet gör i sådant sammanhang omfattas inte av förevarande bestämmelse.

Att stadgandet gäller endast beträffande utfästelser som ombudet lämnat ”utan att vara behörig därtill” sammanhänger givetvis med att det inte finns behov av någon bestämmelse av detta slag i fall då det ligger inom ombudets behörighet att utfästa särskilda förmåner för köparen, eftersom sådan utfästelse omedelbart ingår i säljarens anbud eller uppfordran att avge anbud och därmed automatiskt införlivas med avtalsvillkoren.

Sidolöpare kan i princip avse vad slags förmåner som helst. Rabatt kan anges som ett exempel, men det kan också vara fråga om gratis tillhandahållande av tillbehör eller om en utfästelse att godset har viss egenskap e.d.

Det är köparens sak att bevisa sidolöparens existens, en beviskyldighet som det naturligtvis ofta kan vara svårt för honom att fullgöra. Sin största praktiska betydelse torde därför bestämmelserna i denna paragraf få när det gäller att stävja ett mer planmässigt och systematiskt utnyttjande från säljarombudens sida av sidolöpare som ”lockbete” för att förmå kunderna att ingå till synes förmånliga avtal. Det kan antas att bestämmelserna får en gynnsam saneringseffekt genom att det blir mer angeläget än hittills för företagen att ge försäljarna strikta instruktioner och att övervaka dessas efterlevnad.

Bestämmelserna i paragrafen är i princip tillämpliga vid såväl hemförsäljnings- som abonnemangsavtal men får självfallet praktisk betydelse främst vid hemförsäljning.

6 §

Paragrafen innehåller regler om verkan av att köparen utnyttjar sin rätt att frånträda hemförsäljnings- eller abonnemangsavtal.

I enlighet med vad vi har anfört i den

allmänna motiveringen (avsnitt 4.3.5) föreskrivs i *första stycket* av förevarande paragraf, att om köparen har mottagit godset eller del därav, hans rätt att frånträda sitt anbud eller svar är beroende av att han kan hålla säljaren godset tillhanda och att detta därvid är i väsentligen oförändrat och oförminskat skick. I *andra stycket* föreskrivs, att om köparen iakttaget vad nu sagts, säljaren skall inom skälig tid avhämta godset och därvid återbetala vad han kan ha uppburit av köpeskillingen (*första punkten*), att köparen har rätt att hålla godset inne till dess säljaren fullgjort sin betalningsskyldighet (*andra punkten*) samt att, om säljaren underlåter att avhämta godset inom skälig tid, säljaren där- efter står faran för att godset förstörs, försämras eller minskas. I *tredje stycket* slutligen föreskrivs, att om abonnemangsavtal återgår, den omständigheten att säljaren hunnit utföra viss del av sitt åtagande inte befriar honom från skyldigheten att betala åter vad han har uppburit.

Utöver vad som har anförts i den allmänna motiveringen vill vi beträffande bestämmelsernas innebörd anföra följande.

Att köparen skall hålla godset säljaren tillhanda innebär, att han skall göra det möjligt för säljaren att avhämta godset. Han är däremot inte skyldig att själv återlämna det. Skyldigheten att tillhandahålla godset är i och för sig inte begränsad till viss tid. Däremot är kravet på godsets skick tidsbegränsat. Dröjer säljaren att avhämta godset utöver skälig tid, kan han inte vägra att hämta godset eller att återbetala vad han uppburit av köpeskillingen under hänvisning till att godset inte är i oförminskat eller oförändrat skick.

Uttrycket ”oförändrat och oförminskat skick” har här samma innebörd som motsvarande uttryck i 57 § första stycket köplagen.

Köparens ansvar och omsorgsplikt beträffande godset är som nämnt inskränkt till ”skälig tid”. Längden av denna tid måste uppenbarligen bero på omständigheterna. Gäller det gods som köparen utan större svårigheter eller särskilda kostnader kan vår-

da och som inte heller på grund av sin beskaffenhet är utsatt för förskämning eller förstöring, bör tiden normalt inte överstiga en månad. Kräver vården särskilda föranstaltningar, t.ex. därför att godset – exempelvis en bil – är särskilt skrymmande eller därför att det måste förvaras i viss temperatur eller under viss fuktighet, eller är det fråga om gods som oavsett de förhållanden under vilka det förvaras undergår minskning eller förstöring – såsom vissa bekämpningsmedel eller andra kemikalier – måste köparen befrias från att stå faran för godset efter betydligt kortare tid, kanske endast en vecka eller några få dagar. Frågan får avgöras från fall till fall under hänsynstagande till samtliga omständigheter, varvid måste beaktas även säljarens behov av att få rimlig tid till sitt förfo- gande för att sörja för godsets återtagande.

Som har framhållits redan i den allmänna motiveringen har köparen inte rätt att få någon ersättning av säljaren för eventuella kostnader för vården av egendomen under den tid han är skyldig att tillhandahålla godset oförändrat och oförminskat. Efter denna tid upphör hans omsorgsplikt och han har självfallet än mindre någon rätt till ersättning för eventuella värdkostnader för tiden därefter.

Har köparen betalat någon del av köpeskillingen är han under inga förhållanden skyldig att lämna ut godset utan att säljaren betalar tillbaka vad han har uppburit. Som tidigare påpekats har säljaren i princip inte rätt till ersättning för kostnader för godsets återtagande eller för andra kostnader eller förluster med anledning av att köpet går åter. För ett speciellt fall kan dock köpets återgång medföra skyldighet för köparen att utge viss ersättning till säljaren. Som vi tidigare har nämnt innebär ordet ”väsentligen”, att kravet på godsets oförändrade och oförminskade skick får anses uppfyllt, även om godset har undergått endast en obetydlig ändring eller minskning. Liksom fallet är enligt 57 § köplagen vid återgång av köp efter hävning enligt köplagens hävningsregler, blir emellertid köparen i ett sådant fall i princip skyldig att ersätta säljaren för den värdeminskning som godset undergått genom

förändringen eller minskningen¹⁹. Köparen skall i övrigt ha tillbaka allt vad han har betalat — liksom också ev. inbytesgods — men han är å andra sidan inte berättigad att tillgodoräkna sig ränta eller annan gottgörelse.

Det ankommer på säljaren att ta initiativ till att prestationerna utväxlas. Under förutsättning att köparen visar sig kunna lämna ut godset oförändrat och oförminskat är säljaren således skyldig att snarast hämta godset och återbetala vad han har uppburit av köpeskillingen. Sistnämnda skyldighet kan han inte undandra sig genom att helt enkelt låta bli att hämta godset.

Bestämmelserna i första och andra styckena avser bara hemförsäljningsavtal. Detta framgår indirekt av att där talas om "godset". Men bestämmelserna gäller i tillämpliga delar givetvis också vid sådana kombinerade hemförsäljnings- och abonnemangsavtal som vi har talat om i det föregående, t.ex. när undervisningsmaterial har tillhandahållits enligt avtal om en korrespondenskurs.

Den särskilda bestämmelsen i tredje stycket om abonnemangsavtal torde inte kräva någon kommentar utöver vad vi har anfört i den allmänna motiveringen.

7 §

Paragrafen innehåller föreskrift om lagens tvingande karaktär och bestämmelse om vissa meddelanden enligt lagen.

Första stycket

I enlighet med vad vi har anfört i den allmänna motiveringen (avsnitt 4.3.6) föreskrivs i första stycket av förevarande paragraf, att villkor, varigenom köparens rättigheter enligt lagen inskränks, är ogiltigt. Utöver vad vi har sagt i det föregående torde bestämmelsen inte kräva någon särskild kommentar.

Andra stycket

I överensstämmelse med vad vi har sagt i det föregående har i andra stycket av denna

paragraf tagits upp föreskrift att i fråga om meddelanden som avses i 3 § och 5 § andra stycket tillämpas 40 § första stycket avtalslagen. Rörande bestämmelsens sakliga innebörd hänvisas till nämnda lagrum i avtalslagen och vad vi har anfört vid de båda nämnda paragraferna i förslaget.

5.2 *Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser*

Det föreslås att den nya lagen träder i kraft den 1 januari 1971.

Några särskilda övergångsbestämmelser torde inte vara behövliga. Av allmänna grundsatser lär följa att den nya lagen blir tillämplig endast i fall då köparen avgett anbud eller antagande svar på anbud efter lagens ikraftträdande.

5.3 *Förhållandet till annan lagstiftning*

Den lagstiftning som vi föreslår har karaktären av en avtalsrättslig speciallagstiftning rörande vissa köpe- och uppdragsavtal. Den nya lagen innefattar inte någon uttömmande reglering av de avtal på vilka den är tillämplig utan innehåller endast bestämmelser om vissa speciella frågor rörande avtalsparternas inbördes rättigheter och skyldigheter. Dessa bestämmelser innefattar avvikelser från vad som följer av de avtalsrättsliga regler eller grundsatser som annars skulle vara tillämpliga. I överensstämmelse med vad som i allmänhet gäller om förhållandet mellan lex specialis och lex generalis tar de nya bestämmelserna i dessa delar över allmänna avtals- eller köprättsliga regler. I övrigt tillämpas givetvis sådana regler på vanligt sätt. Det torde inte vara behövligt att i någon av de förmögenhetsrättsliga lagar som här kan bli aktuella ta in någon hänvisning till den nya lagen. Inte heller i övrigt synes denna böra föranleda några följdändringar i gällande lagstiftning.

¹⁹ Jfr Almén s. 769.

Bilaga 1 Konsumtionskreditutredningens förslag

Förslag till Lag om rätt att frånträda avtal i vissa fall

Häri genom förordnas som följer.

1 §

Denna lag äger tillämpning på avtal, varigenom vara, tjänst eller annan nyttighet tillhandahålles konsument, i fall lagen den 11 juni 1915 (nr 219) om avbetalningsköp gäller beträffande avtalet eller eljest ifall avtalet tillkommit såsom ett led i tillhandahållarens yrkesmässiga verksamhet.

Med konsument avses i denna lag fysisk person som tillhandahålles varan, tjänsten eller nyttigheten för annat ändamål än yrkesmässig återförsäljning eller användning i egen rörelse.

Försäkringsavtal äro undantagna från lagens bestämmelser.

2 §

Konsument må frånträda avtal om det tillkommit på grund av anbud som gjorts vid tillhandahållarens eller någon dennes företrädarens personliga besök i konsumentens bostad eller därmed jämförlig vistelseort och avtalet icke fullgjorts helt vid besöket.

3 §

Vill konsument frånträda avtal, skall han meddela tillhandahållaren detta senast inom en vecka från det han insett eller bort insett att avtal kommit till stånd.

4 §

Har avtal frånträts enligt denna lag skall envar av avtalsparterna bära åter vad han mottagit eller, om detta ej kan ske, utge ersättning för dess värde.

5 §

Bestämmelserna i denna lag skola lända till efterrättelse oavsett om konsumenten utfäst sig att avstå från någon rätt eller förmån som tillkommer honom enligt lagen.

Denna lag träder i kraft den _____ men äger ej tillämpning i fråga om avtal som slutits före ikraftträdandet.

Bilaga 2 Förslag till formulär till underrättelse enligt 2 § förslaget till lag om hemförsäljning m.m.

Underrättelse enligt 2 § lagen om hemförsäljning m.m.

OM NI ÅNGRAR ER BESTÄLLNING

har Ni laglig möjlighet att
inom en vecka återtaga beställningen

GÖR I SÅ FALL SÅ HÄR:

- 1) Skriv till säljaren och meddela att Ni inte vill stå fast vid beställningen. Använd gärna den avbeställningssedel som är fogad vid detta meddelande.
- 2) Posta Ert brev eller lämna personligen in det på säljarens kontor senast **inom en vecka** från den dag då Ni skrev på ordersedeln eller kontraktet.
Ni bör **rekommendera** brevet för att senare kunna bevisa att Ni verkligen har avbeställt.
- 3) Om Ni har fått leverans av det Ni har köpt ska Ni under "skälig tid" – ibland upp till en månad – noggrant värda godset. Om det under denna tid förstörs, minskas, skadas eller förkommer, **förlorar Ni rätten att avbeställa.**
- 4) Se till att säljaren kan avhämta levererat gods. Ni är dock inte skyldig att lämna ut godset utan att få tillbaka vad Ni eventuellt redan har betalat av köpeskillingen.

NI KAN INTE AVBESTÄLLA KÖP AV VAROR OM NI

- 1) vid beställningen har betalat **hela köpeskillingen** kontant eller med check
- 2) vid beställningen har betalat minst en **fjärdedel (25 %)** av köpeskillingen kontant eller med check och denna del uppgår till **minst 100 kr.**
(Att lämna inbytesgods räknas inte som kontant betalning.)

STUDERA NOGA BESTÄMMELSERNA I HEMFÖRSÄLJNINGSLAGEN!

Lagtexten är i sin helhet återgiven i detta meddelande.²⁰

²⁰ Lagtexten har uteslutits här.

AVBESTÄLLNINGSSSEDEL
enligt 3 § lagen om hemförsäljning m.m.

Till
(Säljarens namn)

.....
(Säljarens adress)

Härmed får jag meddela, att jag med stöd av 3 § lagen om hemförsäljning m.m. frånträder
den beställning jag gjort den 197.. enligt ^{order-}kontrakt (beställnings-) sedel nr

..... den 197...

.....
(Namnteckning)

Adress:
.....

Tel:

AVRISTAKIL NIMDSSEDI

Bilag 2 Förslag till förordning om...

...

...

...

...

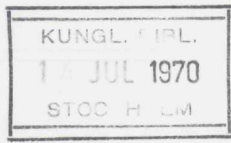
- 1) ...
- 2) ...
- 3) ...
- 4) ...

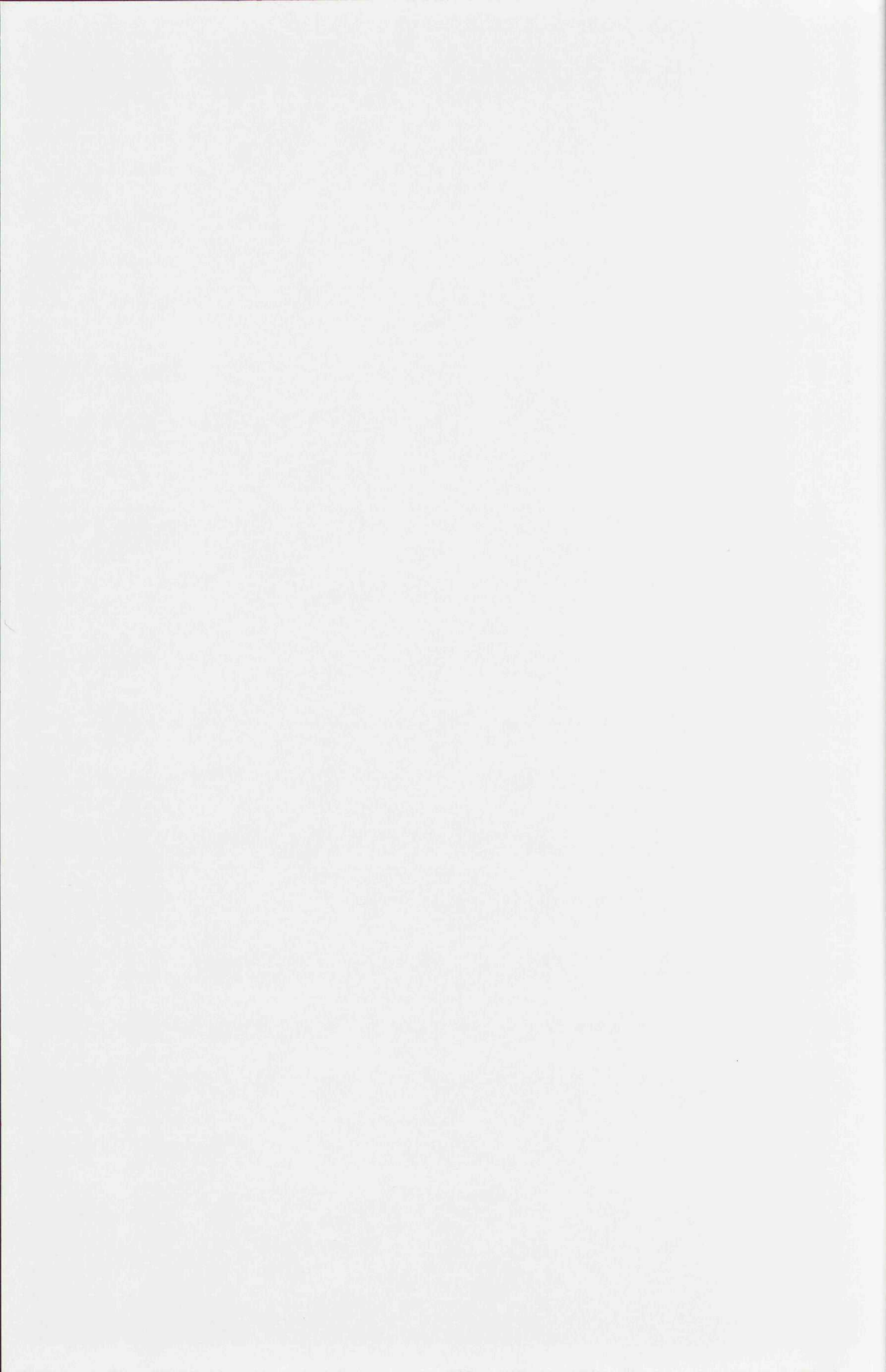
...

- 1) ...
- 2) ...

STULEK ...

...

Nordisk udredningsserie (Nu) 1970

Kronologisk förteckning

1. Samordnad utbyggnadsplanering inom Nordel.
 2. Uddannelses- og forskningsspørgsmål.
 3. Prøveløsladelse.
-

Statens offentliga utredningar 1970

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Grundlagberedningen. 1. Riksdagsgrupperna • Regeringsbildningen. [16] 2. Ersättare för riksdagsledamöterna. [17] 3. Allmänna val på våren? [27]
Svensk FN-lag. [19]
Militära straff och disciplinmedel. [31]
Polisen i samhället. [32]
Hemförsäljning. [35]

Försvarsdepartementet

Värnplikstjänstgöringens civila meritvärde. [12]

Socialdepartementet

Livsmedelsstadgekommittén. 1. Ny livsmedelsstadga m.m. Del I. Förslag och motiv. [6] 2. Ny livsmedelsstadga m.m. Del. II. Bilagor. [7]
Folkvandvårdens utbyggande och reglering. [11]

Kommunikationsdepartementet

Snöskotern – fordonet och föraren. [9]
Körkort och körkortsregistrering. [26]

Finansdepartementet

Upphandling av byggnader. Del 2. Administrationen. [18]
Understödsföreningar. [23]
Aspirationer, möjligheter och skattemoral. [25]
Tjänstgöringsbetyg. [28]
Decentralisering av statlig verksamhet. [29]
Stordriftsfördelar inom industriproduktionen. [30]

Utbildningsdepartementet

Om stat och kyrka. [2]
Yrkesutbildningsberedningen. 1. Reformerad lärarutbildning. [4] 2. Yrkesteknisk högskoleutbildning. [8]
Fria läromedel. [10]
Kompetensutredningen V. Behörighet, meritvärdering, studieprognos. Specialundersökningar av kompetensfrågor. [20] (Utkommer senare.) VI. Vågar till högre utbildning. [21] (Utkommer senare.)
Pedagogisk utbildning och forskning. [22]

Jordbruksdepartementet

Statligt stöd till fiskehamnar. [5]

Handelsdepartementet

Rationell bensinhandel. [24]

Inrikesdepartementet

Expertgruppen för regional utredningsverksamhet (ERU)
1. Balanserad regional utveckling. [3] 2. Urbaniseringen i Sverige. Bilagedel I till Balanserad regional utveckling. [14] 3. Regionalekonomisk utveckling. Bilagedel II till Balanserad regional utveckling. [15]
Medel för styrning av byggnadsverksamheten. [33]
Svenska folkets inkomster. [34] (Utkommer senare.)

Civildepartementet

Barns utemiljö. [1]

Industridepartementet

Sveriges energiförsörjning. Energpolitik och organisation [13]